

din Maramureș

Mara-Cosău-Creasta Cocoșului

Ghidul destinației de ecoturism

din Maramureș

Roua cerului

Foto: Emil Pop

Mara-Cosău-Creasta Cocosului

Ghidul destinației de ecoturism

Asociația EcoLogic

430232 - Baia Mare, str. Florilor, Nr. 8/ 36

tel/fax: +40 362 412 197; +40 745 332 022

e-mail: ecologic@email.ro

www.ecologic.org.ro

Editura Valea Verde, 2015

Text: Rada Pavel, Ion Mariș, Peter Lengyel, Florian-Rareș Tileagă

Foto coperta față: Vali Tămaș

Foto coperta verso: Emil Pop

Design: Pinter Visual

Tipar: Kumar Print

Cuprins

Argument ecoturistic	02
De prin sate adunate	03
Breb, satul de sub munte	08
Biserici vechi de lemn de pe Mara și Cosău	10
Mirabila natură: arii naturale protejate	18
Fabricat sub Creasta Cocoșului	24
Din lumea fânului	28
Vremea de mâncat	30
Ecoturist în ecodestație	32
Trasee verzi	36
Sărbători de peste an	38
Eco-util	42

Creasta Cocoșului

photo: Peter Lengyel

Argument ecoturistic

Scoate totul din priză. Du-te la geam, ferește perdeaua, închide ochii și înlocuiește betoanele din cartier cu potecile de iarbă ale unui sat pe care îl ai în minte din copilărie. Ești, în clipa asta, exact ca oamenii de acum 100 de ani: în fața unui geam, cu soarele în ochi, cu gândul la curte, la animale și la untul de casă. Fără cabluri, gadget-uri și alte nimicuri care ne îndepărtează de viață.

Satul pe care îl ai în minte există. Și nu e doar unul, sunt multe, slavă Domnului. Iar toate aceste sate, poteci, munți, ogrăzi și oameni trăiesc, încă, spre bucuria noastră, a celor ce căutăm viața în cea mai pură formă, anti-birou, anti-depresie, anti-nervi citadini. Toate există, neafectate, iar ținutul care le cuprinde e undeva în nordul României. În Maramureș.

De fapt, în Maramureșul Istoric. Vorbim, aici, despre ținutul **Mara-Cosău-Creasta Cocoșului**, care cuprinde două râuri (Mara și Cosău), un masiv vulcanic cu o formațiune de stâncă uriașă (rezervația Creasta Cocoșului) și satele dintre ele. Nu de mult timp, zona a fost declarată destinație de ecoturism, în același an în care National Geographic recomanda Maramureșul drept una dintre cele mai bune destinații de călătorie. Dar să fim onești: nu e suficient nici să existe premii, certificări, atestate, nici să vizitezi niște locuri și atât. Esențial e să te poți bucura de ele, să le atingi, să le guști, să le descoperi în intimitatea vechimii lor. Iar Mara-Cosău-Creasta Cocoșului, din nordul țării, e un tărâm care oferă acest privilegiu, împotriva timpului și a tot ce e modern, lucios, hi-tech.

Aici e natura. Aici e Creasta Cocoșului, din Munții Gutâi, o imensă stâncă din rocă magmatică, veche de nouă milioane de ani. Aici sunt și tăuri și păduri, habitate pentru păsări și

mamifere, și floră unică și iarba care te îmbie frumos mirositoare la tot pasul.

Aici e lemnul sacru. Al caselor, al porților și, mai ales, al bisericilor, dintre care două se află pe lista patrimoniului mondial UNESCO.

Aici e viața de altădată. Ținutul nostru te poartă la odinioară, la vremurile în care oamenii își croiesc încă drumurile prin sate cu căruța, mai trudesă la fân doar cu vigoarea propriilor brațe, își mai confecționează singuri straie și clopuri și mai ales, mai au credință în rânduiala lăsată de Dumnezeu pe pământ. E o lume în care bucatele au gust adevărat, cum numai în cărți și-n reclame mai găsești, în care cuvântul „bio” nu a fost încă inventat, fiindcă lucrurile nu știu să fie altfel decât „bio”.

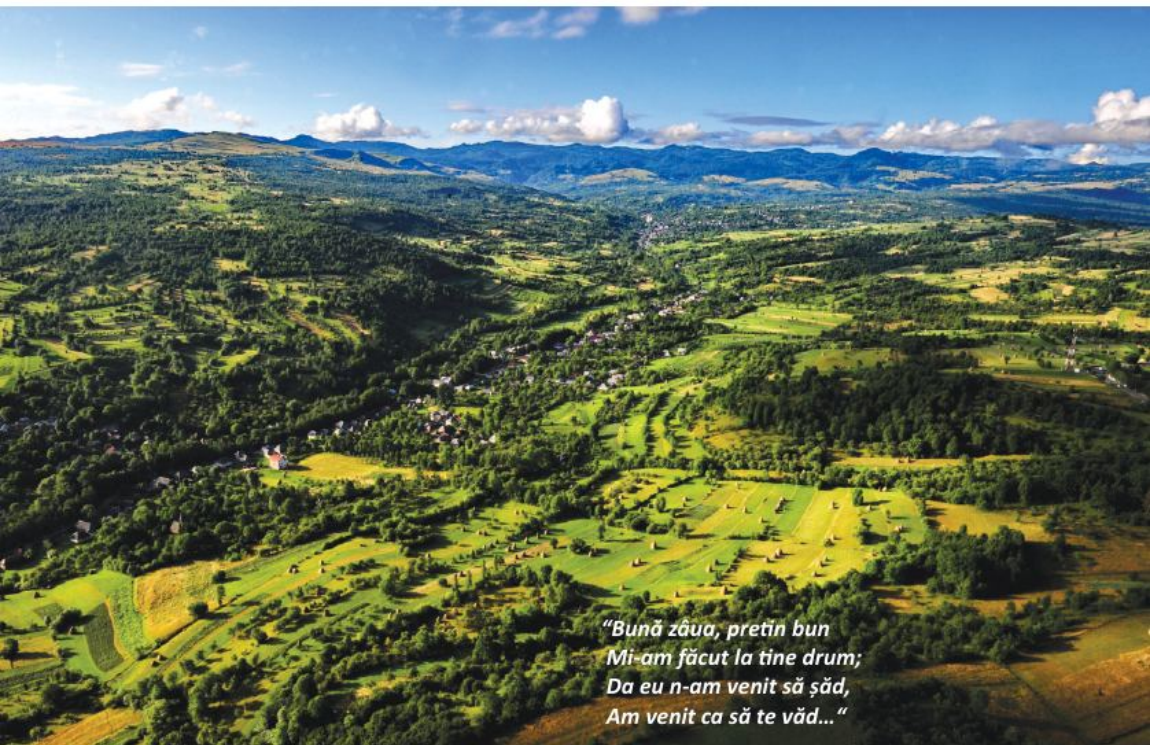
Dacă ecoturismul e un mod de a călători prin natură și printre oameni, înțelegând natura și înțelegându-i pe oameni, atunci Mara-Cosău-Creasta Cocoșului e numele celui mai bun loc ecoturistic. **Din Maramureș. Din România.**

Sfatul clăilor

Foto: Peter Lengyel

De prin sate adunate

*“Bună zăua, prețin bun
Mi-am făcut la tine drum;
Da eu n-am venit să șăd,
Am venit ca să te văd...”*

Zbor peste sate

foto: Peter Lengyel

Un joc armonios de munți vulcanici, dealuri înverzite, râuri, lacuri, păduri, pășuni, case și gospodării, port popular, tradiții și îndeletniciri de alții uitate, așezările de pe Mara și Cosău (organizate în comunele Budești, Desești, Călinești, Ocna Șugatag) au devenit în 2014 parte din destinația de ecoturism Mara-Cosău-Creasta Cocoșului, una dintre primele două destinații de acest fel din România.

Accesul în zonă se face atât pe drumul național care leagă Baia Mare de Sighetu-Marmației și pe drumuri județene, cât și pe drumuri de căruță, poteci care te poartă prin poieni,

drumeaguri care străbat peisaje mirifice despre care nu scrie nici un fel de ghid turistic...

Există în zonă două etaje altitudinale, cu caracteristici ecologice diferite: zona montană și zona depresionară. În zona montană, includem Platoul Munților Igniș, etajul înalt al Gutâilor cu rezervația Creasta Cocoșului și o parte din Munții Lăpușului.

Zona depresionară joasă a bazinului Marei are caracter rural-tradițional. **Râul Mara** se formează în Munții Igniș, la confluența văilor Runcu și Brazi, adună ape de pe un bazin de peste 400 km pătrați, iar apoi se varsă în Iza la Vadu Izei. În

bazinul hidrografic al râului Mara, avem două mari artere: una este cea a Mării propriu-zise, cealaltă a afluentului său principal, **Râul Cosău**, care își are izvoarele în partea de nord-vest a Munților Lăpușului, adunând ape din zona Sermetieș prin Izvorul Călinii, Izvorul Negru, Izvorul Roșu etc.

De-a lungul acestor două cursuri de ape mai semnificative, se înșirue satele incluse în destinația noastră, atestate în secolul al XIV-lea, care au aparținut odinioară vechilor cnezate maramureșene ce purtau și ele numele râurilor locului (cnezatele Mara și Cosău) și păstrează, în arhitectură și obiceiuri, amprente ale vremurilor vechi.

Bisericile vechi de lemn, mărturii ale iscusinței unor meșteri cunoscuți sau anonimi, sunt reperele arhitecturale ale așezărilor. Să ne uităm apoi un pic pe ulițe și prin curțile localnicilor: **porțile** și vranițele de lemn fixau altădată, statutul social al oamenilor. Motivul sculptat cel mai utilizat este funia împletită, care intră într-un alt desen - simbol, pomul vieții, intersectând în același timp și imaginea soarelui sau a bradului. Mai găsim pe lemnul porților diverse rozete, „dinți de lup”, și alte motive zoomorfe, antropomorfe, cosmice, astrale.

Alături de (tot mai multe) case moderne, în sate stăruie **casele de lemn** bătrânești, cu acoperișuri în patru ape învelite cu draniță și păstrând motive sculptate în ancadramentele ușilor și ferestrelor. Construite de localnici din stejar sau brad, casele vechi au fost gândite pe principiul strict al funcționalității, având prispă și minimum de încăperi: tinda, camera de locuit (sau „casa”) și camera dinainte (sau camera bună), musai cu „rudă”, pe care sunt așternute cergi, costume populare, ștergare, perne, toate făcute de mână.

Pe pereții grajdurilor stau expuse piese din foste pluguri și grape din lemn, căruțe, tileguțe și sânnii iar „ocoalele” (curțile) oamenilor sunt populate de animale a căror creștere constituie ocupația de bază a localnicilor. Semne ale vieții pastorale

foto: Peter Lengyel

Breb, căsuța din poveste eco

se găsesc prin toate colțurile satelor și dacă doriți, puteți nimeri și la o stână, pe la care păcurarii de azi s-au dotat pe lângă „bărbânte”, „căldări”, „cofe”, „jintălău” sau „găvane” și cu telefoane mobile.

Și crucile de pe morminte au poveștile lor, cele din cimitirele bisericilor din Sat Șugagat, Hărnicești, Breb, purtând - conform unor specialiști - evidente elemente celtice. Multe dintre sate mai păstrează, uitate, cimitirele evreiești, dovada viețuirii pe-aici a acestui important grup etnic, ce a marcat într-un trecut nu foarte îndepărtat, istoria acestor locuri.

Și pentru a vă prinde în mrejele legendelor satelor de aici, să vă mai spunem că pe aceste țărâmurii a trăit și haiducul un personaj învăluit în mister, numit de unii cercetători „răufăcător” iar de alții erou, **Grigore Pinte**, devenit „Viteazu”, după ce au fost amplificate de oamenii din popor, faptele prin care a încercat

să înlăture, cu ceata lui, nedreptățile sociale de la acea vreme. Se zice că Pinteș (care, în 1703, a luptat alături de curuți în revolta lor anti-habsburgică) s-a născut în anul 1670 în satul Măgoaja din actualul județ Cluj, dar unii budeșteni ar putea să jure că legendarul personaj se trage de fapt de prin locurile lor. Că aici a fost Pinteș Viteaz cel mai activ și că aici sunt mai „adevărate” legende despre el, o spune și toponimia locurilor. Nu există localitate în care să fie mai multe locuri ce amintesc de Pinteș: Făgădăul Pintii, Staulul Pintii, Fântâna Pintii, sunt toate pe teritoriul comunei Budești. Și pentru că am amintit de **Budești**, localitate al cărei nume vine de la un fiu de cneaz, Bud, vă spunem că aceasta este prima așezare străbătută de râul Cosău și una dintre localitățile de acces în destinația noastră, „miraculoasă” încă de la intrare: chiar înainte de a ajunge în Budești, pe șoseaua dinspre Cavnic, există un loc în care gravitația pare să o fi luat razna, căci

mașinile cu motorul oprit, urcă la deal, în loc să o ia la vale. Ani de-a rândul au existat numeroase polemici cu privire la misteriosul fenomen, cum că ar fi o explicație de natură magnetică, vulcanică sau chiar extraterestră iar răspunsul „pământean” ar fi nici mai mult nici mai puțin decât o banală iluzie optică, suficient de convingătoare încât să devină atracție turistică. Pe lângă cele două biserici vechi de lemn (dintre care cea din Josani e monument UNESCO), în Budești, în pitorescul loc numit *Gura Izvoarelor* (izvoarele Călina, Roșu și Negru) se mai găsește o biserică de lemn nouă, ridicată în anii 1995-1998, care aparține de mănăstirea Sf. Împărați Constantin și Elena. Dacă mai amintim că în urmă cu două-trei secole, exploatarea aurului (minele Totoș, Jereapăn, Irma) a atras în Budești numeroși investitori străini și că pe-aici se găsește un borcut cu apă sulfuroasă, vă puteți imagina câtă bogăție oferă inclusiv subsolul acestor pământuri.

Drumul spre casă

foto: Kalmár Zoltán

Păstrând cursul Cosăului, ajungem în satul **Sârbi** (comuna Budești), care a fost menționat prima oară sub această denumire în anul 1459 și s-a format prin contopirea unor așezări mai vechi: Balotești și Cămărzana. E satul cu cele mai multe instalații tradiționale încă funcționale și se mai poate lăuda cu două biserici de lemn monument istoric, case și porți de lemn și meșteri iscusiți. Urmează **Călinești**, localitate atestată documentar la 1381, unde arheologii au descoperit într-un loc de pe Valea Rogoazelor, vestigii din epoca bronzului târziu. Și Călineștiul păstrează două biserici de lemn de secol XVII, respectiv XVIII și alte construcții vechi de lemn. De aici, drumul care se desprinde spre Bârsana, trece prin Văleni, sat cu o bisericuță foarte veche, o mănăstire așezată pe locul numit La Secătura, gospodării tradiționale, izvoare tămăduitoare, apicultori pricepuți și priveriști din cele mai alese. Revenind pe cursul Cosăului, ajungem în **Cornești**, care etalează și el gospodării tradiționale și o biserică veche de lemn.

Foto: Gabriel Morca

Raze prin poartă

În **Ferești**, ne aflăm la întâlnirea Mării cu Cosăul. Drumul din dreapta o ia spre Berbești, Vadu Izei și Sighet, cel din stânga, ne conduce din nou spre miezul destinației noastre de ecoturism, în amonteale râului Mara, ajungând mai întâi în **Giulești**, cu ruinele unei biserici medievale din piatră (din secolele XIII-XIV) și oale viu colorate atârinate în copaci. Despre **Mănăstirea**, un sat mic și ferit de trafic, cu o biserică de lemn de secol XVII, se spune că ar fi fost blestemată de călugări să rămână etern la același număr de locuitori. Vine, apoi, **Sat Șugatag**, care conservă, pe lângă o biserică de lemn, gospodării și instalații țărănești. Și **Hărnicești** găzduiește o biserică de lemn, precum și cea mai în vârstă casă de lemn de pe valea Mării (1792).

La **Desești**, pomenit prima oară în scris la 1360, ca fiind proprietatea lui Giula din Giulești și a descendenților săi, pe lângă biserica monument UNESCO, se mai pot vedea o fierărie tradițională și ateliere de meșteri în lemn și textile tradiționale.

Iată-ne sosiți din nou la „margine” de destinație, în **Mara**. Satul, care aparține de comuna Desești, a fost menționat prima oară într-un document din 1415, sub denumirea de Crăcești (ung. Krácsfalva). Mara este punctul de acces, urmând drumul moștenirii maramureșene (Greenway), către barajul Runcu și Cheile Tătarului din Munții Igriș. De ceva vreme, e și satul care îi îmbie pe turiști și cu restaurantele-păstrăvărie amenajate în stil „rustic” și situate la „vedere”, pe marginea drumului național.

Între cele două râuri, într-o zonă colinară pitorească, se găsește comuna **Ocna Șugatag**, cu satele Ocna Șugatag, **Hoteni** și **Breb**. Istoria și numele localității se leagă de bogăția subsolurilor și exploatarea de sare. Primele referiri scrise care atestă exploatarea sării aici sunt cele care menționează existența minei Paul Silvestru la 1489. Către finalul secolului al XVIII-lea, habsburgii au adus la Ocna Șugatag mineri specializați din imperiu. În anul 1950, ca urmare a infiltrațiilor masive de apă dulce, ocnele au

Lacurile sărate din Ocna Șugatag

foto: Peter Lengyel

fost închise. Treptat, apa a dizolvat sarea, ceea ce în final a dus la prăbușirea minelor și la crearea lacurilor sărate, dintre care Găvrilă (Gábori) este cel mai mare lac de mină (lac antroposalin) din România: are o suprafață de 23.541 mp și adâncimea maximă de 29,95 m.

Slatina (apa sărată) locurilor a fost și este folosită încă de localnici în prepararea mâncărilor și pentru proprietățile ei curative. Multumită apei sărate bune de leac, s-a dezvoltat aici (încă din 1911, spun unii, din 1920, zic alții) o stațiune balneoclimaterică. Astăzi, zecile de pensiuni din Ocna Șugatag, dintre care multe dotate cu piscine (cu apă caldă sau rece, sărată sau dulce) oferă servicii turiștilor în căutare de tratament pentru diferite afecțiuni. Colorat și inedit pentru turiști este și târgul săptămânal care se ține la Ocna în fiecare zi de joi. Pădurea Crăiască încântă vizitatorii prin exemplare seculare de stejari și diversitatea de triluri de păsări, apreciate de cunoscători.

Satul **Hoteni**, cu biserica de lemn „Sf. Arhangheli” și tinoavele-i enigmatice, este locul în care an de an, într-o duminică de la început de mai, se ține „Tânjaaua”, vechi obicei agrar prin care e celebrat primul plugar ieșit la arat.

Tot în Hoteni locuiește cunoscutul muzician Ioan Pop (Popicu), fondatorul Grupului Iza, care în curtea frumoasei sale case vechi de lemn, a ținut mai multe ediții ale Jocului Satului. Concertele lui Popicu sunt găzduite de ani buni pe scenele de seamă ale lumii, așa cum și gospodăria lui (și a soției Anuța) a găzduit, la rândul-i, oaspeți de soi de prin toate țările.

Despre satul **Breb**, au vorbit, de bună voie și nesiliți de nimeni, etnografi, scriitori și numeroși jurnaliști de pe la Daily Mail, The Telegraph, National Geographic și vom scrie și noi, mai pe îndelete, în capitoul următor.

Iată că scurta noastră introducere în lumea satelor maramureșene de pe Mara și Cosău a ajuns la final și suntem departe de a fi spus tot ce era de spus. Fiecare așezare din această zonă se prezintă cu un bagaj istoric personalizat, cu obiceiuri vechi, sărbători creștine fascinante, cu rădăcini insinuate în negura vremurilor, „amalgam” de ritualuri și credințe populare, creând un univers inedit și miraculos. Un univers pe care încep să îl descopere, încă timid, amatorii de ecologism.

Breb, satul de sub munte

Venind pe drumul dintre Budești și Ocna Șugatag, cu privirea scăldată în decorurile oferite de Munții Gutâi și colinele cu terase agricole, fără îndoială vei fi ispitit să te oprești în locul din care privești Creștea Cocoșului e cea mai fotogenică și mai ademenitoare, întrebându-te ce mândrețe de așezare e cea pitită acolo în vale, așteptând să fie descoperită de călători veniți de departe.

E satul **Breb**. Și odată ce l-ai zărit așa, din depărtare, „îi musai” să te îndrepti spre el pe drumul ce se desprinde din șoseaua principală și să îl cunoști îndeaproape.

Numele satului vine de la animalul rozător cu același nume, „breb” (castor), care a trăit prin

aceste locuri. De altfel, denumirea arhaică a localității (atestată documentar în 1360), era Hatpatokfalva, derivat de la *Hód-patak falva* adică „satul pârâului cu brebi” (*hód* însemnând „breb” în limba maghiară). Cea dintâi biserică ce îți iese în cale o dată ce te scobori în Breb, e cea nouă, cu hramul Sfintei Treimi, dar satul adăpostește și o biserică veche de lemn, cu hramul Sf. Arhangheli, aflată pe o colină aproape de ieșirea din sat spre Hoteni.

În Breb găsești încă multe gospodării tradiționale, cu case și porți din lemn, vreo douăzeci de horincii și meșteri pricepuți. Deși nu e un sat cu mulți locuitori, Brebul e o așezare întinsă, cu nenumărate ulițe și răscruci și, n-o să-ți vină să

Intrarea în Breb

foto: Village Hotel Breb

crezi, în Breb e plăcut să te rătăcești. Fiindcă neștiind încotro să o apuci și întrebând localnicii care e drumul bun, vei fi îndrumat pe cele mai bune poteci și prin cele mai frumoase grădini și livezi. Taman așa o să nimerești la „casele lui Charles”: așa le zic localnicii celor două case vechi de lemn aduse în Breb din satele Berbești și Ferești și restaurate de **Mihai Eminescu Trust**. Fundația a fost patronată până recent de prințul **Charles de Wales**, care a vizitat satul în 2004 și a cărui fotografie alături de localnici, pe prisma uneia dintre casele amintite, a făcut înconjurul lumii. Se zice că satul ar fi fost vizitat în secolul al XVIII-lea și de împăratul Iosif al II-lea de Habsburg, într-una din călătoriile sale prin Transilvania. Din 1846 până în 1918, în Breb a funcționat (pe locul „borcutului”, la hotarul cu satul Budești) o stațiune balneară, cu băi sulfuroase renumite la acea vreme.

Colindând ulițele și trecând punți peste pâraiele satului (văile Breboaia, Caselor, Mare, Sunătoare), vei ajunge și în curți de meșteri populari. Unul dintre ei, bătrânul **Pătru Pop** (a Niții), cioplește în lemn pecetare, fuse, cruci și linguri și are mereu de zis o povață înțeleaptă pe care o vei ține minte peste ani.

Și tot așa vei ajunge și la **Vasile Oanea**, cel care îți știe povesti de toate despre Breb și brebeni și care cunoaște satul atât de bine încât îți numără casele de lemn în gând. Oanea ține de prin 1983 un soi de „cronică” a satului, în care notează atât evenimentele însemnate, cât și întâmplări de zi cu zi ale comunității. Se declară un „iubitor de cultură și literatură”, dar e și un iubitor al satului în care a trăit dintotdeauna, despre care scrie zilnic câte un rând și pe care știe să îl prețuiască, zicând, printre altele, că „nu ar da o poartă din Breb pe un Turn Eiffel”.

Să nu te aștepti ca brebenii să îți vorbească de „Creasta Cocoșului”. Pentru ei, Creasta e „Gutâi” sau „Munte” sau „Piatra” și nu e nici rezervă geologică, nici destinație de drumeție, ci locul din care le e adusă apa, în care își fac stânele sau care le prevestește în zori cum va fi vremea peste zi. Dacă sătenii îți vorbesc de Claude, să știi că e vorba de **Claude Karnoouh**, sociologul francez care a petrecut mult timp

Acasă la Vasile Oanea

Foto: Gabriel Morca

prin sat, făcând cercetări de etnografie și folclor iar când îți zic de „Willie”, să știi că e **William Blacker**, englezul care ani de zile a trăit în Breb, s-a bucurat și s-a mâhnit la un loc cu sătenii, a muncit și a sărbătorit cu ei și mai târziu, ne-a dăruit tuturor o carte în care descrie satul ca nimeni altul: „Along the Enchanted Way: A Romanian Story”. Nu-i de mirare că citindu-i paginile, mulți alți străini s-au abătut prin Breb să vadă „minunea”. Sau poate nu William, ci pur și simplu farmecul cuceritor al locurilor i-a ademenit aici pe căutătorii de idilic, care au venit din alte țări și nu au mai plecat.

„Amabilitatea și bunătatea brebenilor era esența însăși a țăranilor români, despre care citisem în multe cărți” scria William Blacker. Multe s-au schimbat în Breb de când Willie trăia aici: s-au ridicat case noi și moderne, gospodăriile au conexiune wi-fi, dar „amabilitatea și bunătatea brebenilor” au rămas aceleași. Se pare că oamenii de-aici știu să facă un crez din cuvintele „**Dumnezeu este iubire**” înscrise în lemn pe frumoasa poartă făcută la 1964 de brebeanul Ion Sima și care străjuiește curtea casei parohiale vechi.

Biserici vechi de lemn de pe Mara și Cosău

Despre bisericile de lemn din Maramureș s-a tot scris încă de prin secolul XVIII, până s-au epuizat metaforele. Turnurile îndrăznețe de inspirație gotică, uimitorul echilibru al proporțiilor, măiestria îmbinărilor bânelor de lemn, străine de cuie sau orice alte componente de fier, au atras și atrag privitori, cercetători și scriitori. Nu demult, un autor britanic le numea, în *Lonely Planet Traveller*, „arce ale lui Noe ancorate la mal”.

Faptul că biserica a avut pentru maramureșeni un rol aparte se observă în fiecare detaliu al construirii lor. Se remarcă până și în felul în care meșterii locurilor hotărau pe vremuri care era lemnul vrednic să devină biserică: acesta se

alegea atent, dintre arborii bătrâni, după o observare îndelungă și se tăia doar în anumite zile ale anotimpului, cu o pricepere care îmbina credința populară cu tehnica. Așa au ajuns bisericile să fie trainice iar dacă au pierit e fiindcă le-au lovit fulgerele, sau le-au incendiat tătarii. Cele pe care le vedem astăzi datează din secolele XVI-XVIII și multe dintre ele sunt construite pe locul edificiilor mai vechi, dispărute. Nu puține au ajuns aici după ce au călătorit kilometri buni, fiind aduse din alte sate, din alte comunități, pentru care deveniseră neîncăpătoare.

La o privire fugară, s-ar spune că în afara dimensiunilor și a anului construcției, nu sunt

Poarta și biserica de lemn la Hoteni

foto: Dorel Găină

multe deosebiri între vechile biserici de lemn. Toate au același plan, cu cele trei încăperi tradiționale: *pronaosul* (tinda femeilor), deasupra cărora se înalță turnul, *naosul* (biserica bărbaților) boltit, *altarul* poligonal. Toate au picturi interioare înfățișând Judecata de Apoi, toate au perețiidecorați cu șterguri făcute în casă și donate bisericii de către femeile din sat. Toate au bârnela încheiate în cheutori, acoperișuri de șindrilă, ferestre mici și uși scunde la intrare, care să îți amintească să îți pleci capul în fața lui Dumnezeu atunci când ajungi în casa Lui.

E nevoie de o cercetare mai atentă ca să bagi de seamă amprenta aparte lăsată moștenire în lemn de fiecare meșter sau să înțelegi povestea vreunei biserici călătore. „Îi musai” să zăbovești cu privirea ridicată spre pereții pronaosului și spre bolta naosului ca să afli cum i-a văzut un zugrav sau altul pe păcătoși, pe dușmanii vremii, sau cum au fost înfățișați Iisus sau sfinții într-o ipostază mai inedită. Astfel de detalii sunt doar la îndemâna vizitatorilor atenți, curioși, sau... a celor care sunt însoțiți de un ghid bun.

Sunt doar trei sate pe Mara și Cosău în care nu pot fi văzute astăzi biserici de lemn (Mara, Giulești și Berbești), însă alte trei așezări din destinația noastră (Budești, Sârbi și Călinești) compensează acest lucru, etalând nu doar o biserică veche, ci câte două, numite după cum sunt împărțite satele: Josani (de jos) și Susani (de sus). Dar să le luăm pe toate pe rând:

Biserica de lemn „Sf. Nicolae” din Budești Josani (monument UNESCO) a fost înălțată din bârne groase de stejar, doborâte în iarna dintre anii 1642 și 1643¹. Este una dintre bisericile Maramureșului cu dimensiuni îndrăznețe, având 18 metri lungime, 8 metri lățime și un turn zvelt care măsoară 38 de metri. O particularitate arhitecturală a bisericii e conferită de cele 4 turnulețe amplasate la baza turnului central, semn că în sat exista un Sfat al Bătrânilor ce avea dreptul să îi judece pe răufăcători.

Foto: Gabriel Morica

Biserica Budești Josani

Din textul inscripționat (și parțial pierdut) deasupra ușii de la intrare, în limba română cu litere chirilice, aflăm că biserica a fost construită de „meșterul Gozdă”. Pictura interioară din naos, pronaos și iconostas, datează din anul 1762 și îl are ca „zugrav” pe Alexandru Ponehalschi, de măiestria căruia amintesc multe alte biserici ale locurilor, în timp ce altarul a fost decorat cu picturi de către Ianoș Opriș, în anul 1812. Pictura din bolta naosului nu se păstrează, însă pe bolta absidei se mai poate vedea Sfânta Treime. Tot în naos mai pot fi admirate lucrări înfățișând Izgonirea din Rai, Pomul Binelui și Răului, Sfântul Ilie în carul de foc, etc. Dintre picturile pronaosului se remarcă scene din ciclul Patimilor lui Iisus. Patrimoniul bisericii e îmbogățit de valoroase icoane pe lemn, cele mai multe realizate în veacul al XVII-lea. Icoana Sf. Ioan Botezătorul, pictată de „zugravul Gheorghe” și icoana Sf. Nicolae sunt dintre cele mai vechi icoane pe lemn din Maramureș,

¹ Anii construcției bisericilor sunt cei menționați de Alexandru Baboș în lucrarea *Tracing a Sacred Building Tradition. Wooden Churches, Carpenters and Founders in Maramureș until the turn of the 18th Century*. Universitatea Lund, Suedia, 2004.

datând din secolul al XV-lea. Vizitatorii bisericii sunt atrași și de cămașa de zale și coiful despre care se spune că ar fi aparținut legendarului Pinte Viteazu și care sunt păstrate în pronaos, după ce au fost recuperate de la Budapesta, de către obștea satului, în jurul anului 1900. De interes e și crucea descoperită într-un trunchi de copac de un profesor din Budești în 1998. În curtea bisericii, se găsesc lespezile Mesei Moșilor, unde se țineau pomenile pentru morți și pe care se mai pot citi numele vechilor familii din Budești.

Tot Sfântului Nicolae îi este închinată și biserica din **Budești Susani**, în care azi își oficiază slujbele credincioșii greco-catolici. Înălțată în anul 1760, pe locul unei biserici mai vechi, biserica din Susani are pictura murală realizată tot în anul construcției de către același Alexandru Ponehalschi și de Radu Munteanu (din Ungureni, Țara Lăpușului). În scena Facerii Lumii din naos, se disting, pe lângă cai, câini, lupi și ieduți, animale neobișnuite pentru

Turnul bisericii de lemn Sârbi Josani

foto: CJMM

aceste locuri precum tigrul, cămila, un centaur cu arc și săgeată. O altă pictură, de pe peretele nordic al naosului îi înfățișează expresiv pe Adam săpând pământul și pe Eva torcând. Ușile împărătești sunt datate din 1628, conform inscripției în slavonă și „au fost aduse de Mariș Vasile cu nevasta și copiii, care au dat-o bisericii pentru iertarea păcatelor”. Ușa de la intrare are decorațiuni migăloase, sculptate cu măiestrie. Acoperișul bisericii este unul dintre puținele care a rezistat neschimbat pe urma restaurărilor din ultimul secol.

La biserica de lemn din **Sârbi Susani** se ajunge după un urcuș pe trepte de lemn, încadrate de brazi. Conform datărilor dendrocronologice, lemnul acestei biserici a fost tăiat în anul 1638 iar edificiul a fost ridicat în anul următor. Modestă ca dimensiuni și construită cu resurse financiare reduse, biserica nu este totuși, una oarecare, distingându-se prin alte trăsături. Astfel, ușa de la intrare, foarte bine conservată, și probabil una dintre cele mai vechi din Maramureș, uimește cu un portal extrem de migălos decorat cu funii răsucite, rozete, cruci. Se pare că iscusitul meșter al biseriței din Sârbi e același meșter Gozdă care „câtiva ani mai târziu” avea să surprindă comunitatea cu grandioarea bisericii din Budești Josani. În interior, doar tâmpla iconostasului păstrează picturile originale zugrăvite de Alexandru Ponehalschi în anul 1760 și de Iosip Iacovu, diac al bisericii din Sârbi, în vreme ce altarul a fost pictat în 1800 de către Nicolai Famochevici. Biserica a fost închinată Cuvioasei Paraschiva, hramul sărbătorindu-se la 14 octombrie.

Biserica de lemn „Sf. Nicolae” din **Sârbi Josani**, ridicată lângă o fostă mănăstire incendiată de tătari, datează din anul 1685, deși tradiția îi plasează construcția două decenii mai devreme. În interior se păstrează ușile împărătești și câteva icoane valoroase realizate de Radu Munteanu (1775), însă pictura murală s-a pierdut. Câteva inscripții amintesc de nume de zugravi, printre care Alexandru Ponehalschi, menționat ca „Alexa Zugrău”.

Iconostas în biserica de lemn Călinești Josani (Căeni)

foto: Rada Pavel

Când vine vorba de **Biserica „Nașterea Maicii Domnului” din Călinești Josani (Căeni)**, negreșit va fi amintită legenda Călinei, copila căreia i se aprindea ca din senin lumânarea pe care o ținea în mână de câte ori trecea prin acest loc. Sătenii au luat întâmplarea ca un semn de la Dumnezeu și au ridicat aici o biserică. Nu știm ce căuta Călina la orele înserării pe dealul cimitirului, ce știm, de la oamenii de știință, e că lemnul de stejar din care s-a făcut biserica a fost tăiat în iarna anului 1628. Se mai spune că biserica fusese inițial amplasată la hotarul Călineștiului și că a fost adusă unde se află azi în 1663. În secolul al XIX-lea, biserica a fost extinsă și modificată, adăugându-i-se un pridvor neobișnuit de mare comparativ cu restul bisericilor din Maramureș. Pictura interioară, cu care Alexandru Ponehalschi și-a făcut debutul pe Valea Cosăului, în 1754, a trecut printr-un

proces de restaurare. În pronaos, se remarcă scenele Judecării de Apoi ca unică temă majoră iar în naos, Dumnezeu Tatăl este înconjurat de serafimi și diverse pilde creștine. Același prolific zugrav Ponehalschi a lăsat aici icoane pe lemn pictate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

În biserica de lemn din **Călinești Susani (Băndreni)** nu vom pătrunde pe o intrare din fațada vestică, așa cum ne-am obișnuit, ci pe o ușă amplasată în peretele sudic. Nici planul clădirii nu e unul caracteristic bisericilor de lemn din Maramureș. De data aceasta avem de-a face cu un plan triconc (adică în formă de treflă, cu absidele naosului și absida altarului pentagonale), de influență moldovenească. Se spune că enoriașii din Călinești, tradiționaliști, nu s-ar fi lăsat ușor înduplecați ca biserica să le

fie construită „altfel” de niște meșteri străini de aceste locuri. O inscripție de pe portalul ușii de la intrare spune că „s-a făcut în anul 1774”, dar după toate probabilitățile, aceasta este data la care a fost sculptat ancadramentul, biserica fiind mult mai veche. Din pictura murală se mai păstrează doar câteva fragmente. Nici icoanele din biserică nu au avut o soartă mai bună, fiind distruse în 1977 de flăcările unui incendiu stârnit de trăsnet. Biserica poartă hramul Adormirii Maicii Domnului.

Ca să ajungeți la bisericuța de lemn „**Sf. Arhangheli Mihail și Gavril**” din **Văleni**, trebuie să vă abateți de la cursul Cosăului, spre Valea Izei. Dacă turiștii ar cunoaște vechimea și povestea tumultuoasă a acestui mic lăcaș, cu siguranță nu ar trece nepăsători pe lângă ea, pe drumul lor către Bârsana. Biserica, despre care se spune că e cea mai veche din Maramureș (unele din bârnelor ei datează din 1367), înălțată la începutul secolului al XVI-lea (1516-1526), a aparținut mănăstirii Cuhea (Bogdan Vodă) și a fost adusă în 1670 la Văleni. Aici a servit ca biserică parohială până în 1944, când lipsa banilor și nevoia unei biserici mai mari i-au determinat pe vălenari să o vândă (pentru prețul a doi boi). Se spune că atunci când cineva a încercat prima oară să o demoleze, s-a pornit un vânt puternic și meșterul înspăimântat nu și-a mai continuat munca. Așa că frica de mânia lui Dumnezeu a mai ținut biserica în picioare încă trei ani. În 1947, lemnele bisericii în sfârșit dezmembrate, au fost împărțite în trei și vândute mai departe, apucând diferite căi. Aproape de necrezut, dar totuși adevărat, partea pe care o putem vedea azi reînălțată și resfințită în curtea parohială din Văleni a fost folosită într-o vreme ca grajd în Călinești. Picturile făcute de Hodor Toader la 1806 nu s-au conservat, din vechea biserică mai păstrându-se doar Sfânta Masă din altar și Sfântul Chivot, praporii și ușile împărătești.

Revenind pe cursul Cosăului, ajungem la **Cornești**, satul cu cea mai veche biserică de lemn din Maramureș care nu a fost mutată,

datată (după anumite surse) din 1615, dar cuprinzând și componente mult mai de demult: un altar de început de secol XVI și câteva bârnelor din 1406. Toader Hodor din Vișeu de Mijloc i-a pictat pereții, așa cum ne spune o inscripție din naos, pe a cărui boltă se remarcă Sfânta Treime încadrată de îngeri și de cei patru evangheliști. În altar, îl putem vedea înfățișat pe Iisus spălând picioarele Sfântului Petru, Cina cea de Taină, Sfântul Ilie în carul de foc, sfinți cu chipuri împresurate de viță de vie. Biserica, închinată Sfântului Nicolae, mai păstrează două icoane pe lemn care îl au ca autor pe Alexandru Ponehalschi.

1699 este data la care a fost construită biserica de lemn din **Sat Șugatag**, cu hramul Cuvioasei Paraschiva. Odată trecuți pe sub portalul monumental al ușii de la intrare, în interiorul bisericii putem admira pictura murală realizată în anul 1812 de Falnevici Vasile Zugravu, icoane vechi, printre care se disting cele care îi înfățișează pe Sfântul Nicolae și pe Sfânta Paraschiva. În cimitirul bisericii se păstrează cruci înscrise în cerc.

Biserica de lemn din Sat Șugatag

Foto: Gabriel Morca

Construită în 1679 pe ruinele unei foste mănăstiri, biserica „**Nașterea Maicii Domnului**” din **Hărnicеști** a suferit în timp multe modificări: vechiul pronaos a fost extins în 1893, peretele care îl despărțea de naos fiind atunci în întregime distrus, în 1911 a fost adăugat un pridvor iar în 1942, bisericii i-a fost înlocuit și altarul. Frumosele icoane pe lemn cu autori anonimi, înfățișând Intrarea în Ierusalim, Înălțarea Domnului la cer și Buna Vestire au văzut și au fost văzute de lumea largă, fiind prezentate la expoziții internaționale. Biserica mai păstrează ușile împărătești, bogat decorate și o cruce de lemn pictată.

Și iarăși trepte înconjurată de stejari bătrâni și cruci de mormânt ne îndreaptă pașii către încă un monument inclus în Patrimoniul Mondial UNESCO: **Biserica „Sfânta Paraschiva” din Desești**, ridicată, conform datării făcute de Alexandru Baboș, la 1780, dar după alte datări, la 1717, 1720 sau 1770. Se cunoaște faptul că picturile interioare au fost realizate la 1780. Inscriptiile aflate în pronaos, iconostas și altar ne dezvăluie numele familiilor de nobili care au finanțat decorarea cu fresce a bisericii. Tot din inscripții, aflăm și numele pictorilor: „zugrav Radu Munteanu și Gheorghe”. Chiar dacă

Alexandru Ponehalschi nu semnează nicăieri, se presupune că el ar fi fost autorul picturii tâmplei bisericii și al unor icoane. Pronaosul bisericii din Desești e dominat de scena Judecării de Apoi. Pe peretele estic, opus intrării, Iisus judecător îi are alături pe apostoli și pe Adam și Eva în genunchați. Către ei se îndreaptă atât cetele „dreptilor”, reprezentați pe peretele nordic, cât și cetele de păcătoși, reprezentate pe peretele sudic, prin neamurile considerate vrăjmașe în acele timpuri, identificate după veșmintele pe care le poartă: evrei, turci, tătari, nemți și „frânci”. Tot pe peretele sudic, impresionează Râul de Foc, care poartă sufletele damnaților spre gura căscată a iadului. Pe peretele vestic, lângă intrarea în biserică, vedem, de asemenea, scene ale Judecării de Apoi, precum și pilda celor zece fecioare.

Pe bolta naosului îi vedem reprezentați pe Iisus și Maica Sfântă, episoade din Geneză, pilda bunului Samaritan, pereții naosului ne înfățișează diferite teme din Vechiul și Noul Testament, în timp ce în altar îi găsim pe cei patru evangheliști, mironosiștele la mormânt, Jertfa lui Avraam, Iisus-viț de vie, cu semnificație euharistică.

Adam și Eva în naosul bisericii de lemn din Desești

foto: Gabriel Motica

Biserica veche din Breb

foto: Rada Pavel

În unele cazuri, itinerariul bisericilor călătore e atât de încurcat, încât numai Dumnezeu îl înțelege. Și oamenii de știință, după îndelungate cercetări: **biserica de lemn din Hoteni**, cu hramul Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, a fost construită prin 1790, adusă în Hoteni din Slatina (aflată astăzi pe teritoriul Ucrainei) în 1895, pe locul alteia care fusese strămutată aici în urmă cu mai bine de un secol din Budești Vințești. Din păcate, pictura interioară a fost distrusă aproape în întregime, însă relațiile dintre confesiuni se conservă în stare bună, câtă vreme azi, în aceeași biserică slujesc succesiv, atât preotul ortodox, cât și cel greco-catolic.

Despre biserica de lemn „**Sf. Arhangheli Mihail și Gavril**” din Breb se știe că a fost adusă din Copăciș, un cătun învecinat, între timp dispărut. Lemnele bisericii au fost doborâte, potrivit datărilor dendrocronologice, în iarna dintre 1621 și 1622. Turnul lăcașului păstrează piese de la vechea biserică din Copăciș, datate din 1530, ceea ce îi conferă un statut record de: „cel mai vechi turn de lemn din România”. Biserica nu stă mai prejos nici cu vechimea frescei, păstrând pe pereții interiori rămășițe de pictură realizată prin al doilea deceniu al secolului al XVII-lea (cel mai probabil, 1626). Printre valorile din interior se mai numără icoane vechi,

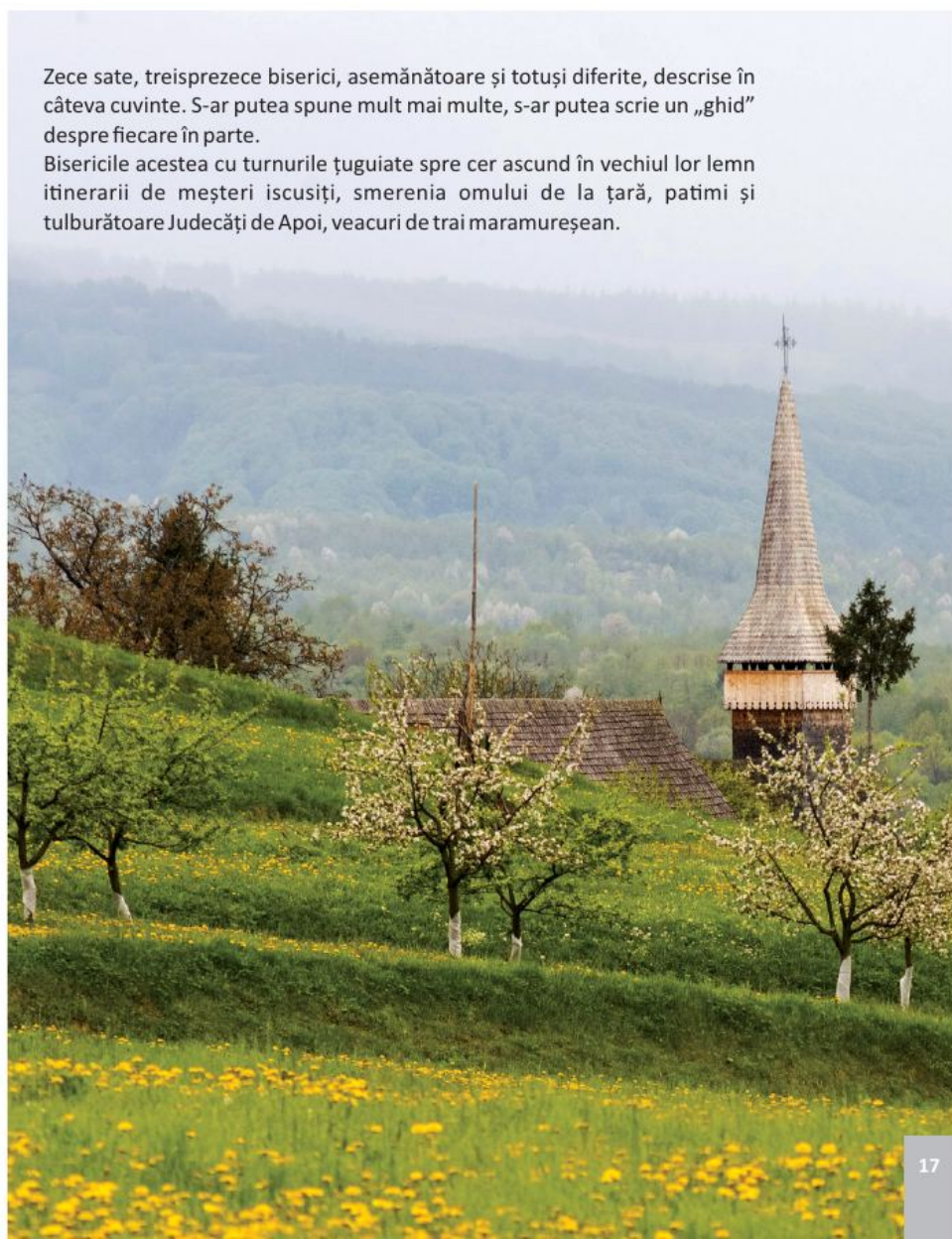
masa altarului, șterguri, iar în cimitirul din curte se găsesc încă multe cruci vechi, din lemn sau din piatră, printre care cruci înscrise în cerc. Biserica a trecut prin numeroase modificări, în anii 1643, 1715, 1864. În curtea lăcașului se înalță o cruce sculptată de meșterul local Pătru Pop a Niții iar în curtea învecinată, se găsește o

frumoasă (și din păcate, în prezent abandonată) casă de lemn construită în 1903 și așezată pe locul unei construcții mai vechi. Este casa în care a locuit părintele Mircea Antal, cel care a slujit la biserica de lemn din Breb timp de patru decenii (1955-1996).

Hoteni în prier

Zece sate, treisprezece biserici, asemănătoare și totuși diferite, descrise în câteva cuvinte. S-ar putea spune mult mai multe, s-ar putea scrie un „ghid” despre fiecare în parte.

Bisericile acestea cu turnurile țuguiate spre cer ascund în vechiul lor lemn itinerarii de meșteri iscusiți, smerenia omului de la țară, patimi și tulburătoare Judecăți de Apoi, veacuri de trai maramureșean.

Mirabila natură: arii naturale protejate

Peisajul eco-turistic Mara-Cosău-Creasta Cocoșului are o serie de **sapte arii protejate** din categoria rezervațiilor, precum și **situri Natura 2000**, acestea din urmă acoperind zonele înalte ale Gutâiului și ale Igrișului. Ariile protejate sunt valoroase atât pentru specialiști, ca locuri cu biodiversitate ridicată, prezentând fenomene naturale geologice, peisagistice, diversitate floristică și faunistică specială, cât și ca

locuri de atracție pentru turiștii care vor să se bucure de minunățiile zonei.

Creasta Cocoșului

Munții Gutâi au mai multe zone înalte: Vârful Gutâi (1443 m), Creasta Cocoșului (1395 m), Trei Apostoli (1398 m), Gutâiul Doamnei (1426 m), Vârful Secătura (1390 m) și altele.

Tăul Chendroaiei oglindind Creasta Cocoșului

foto: Peter Lengyel

Creasta Cocosului, un loc emblematic al Maramureșului Istoric, care impresionează prin masivitate și sălbăcie, este arie protejată de interes național, inclusă în sit Natura 2000 Gutâi-Creasta Cocosului. O formațiune de roci vulcanice cu formă crenelată, de circa 200 m lungime, aflată la o altitudine medie de 1.200 m, Creasta Cocosului merită efortul parcurgerii potecilor care conduc către ea: de sus, poți panorama deasupra Depresiunii Maramureșului, poți vedea întinsele păduri de amestec, făgete mari și zone de molidișuri, turbăria de la Tăul Chendroaiei, zone cu ienuperete și pășuni montane, o diversitate de habitate în care se simte bine ursul - care este la el acasă. Tot acasă sunt lupul, râsul, mistreții, cerbii. Dacă ai norocul să vezi săgetând prin aer acvila sau șoimii călători, vei simți ce înseamnă deplina libertate; aceste păsări cuibăresc uneori pe uriașii pereți de stâncă ai Crestei. Peisajul

devine paradiziac atunci când razele soarelui care apune aduc o lumină portocalie-roșiatică, astfel încât stâncile și pădurea arată miraculos pentru câteva minute, înainte de instalarea întunericului. Dacă petreci câteva zile și nopți cu cortul în zonă, ai o bună ocazie de a percepe mai bine realitățile naturale în toată splendoarea și duritatea lor.

Tăul Chendroaiei

În imediata vecinătate a Crestei Cocosului, există o zonă mlăștinoasă cu o biodiversitate aparte, caracteristică tinoavelor; două ochiuri de ape înconjurate de sfagnete, au depozite mari de turbă, grosimea stratului ajungând la 8 metri. Acest loc special reprezintă habitatul vital pentru o sumedenie de plante, printre care planta carnivora roua cerului, diferite specii de rogozuri, și numeroase specii de nevertebrate

Regele pădurilor din Carpați

foto: Peter Lengyel

Tăul Morărenilor: o altă oglindă pentru Creasta Cocoșului

(trichoptere, plecoptere, libelule, șamd). Din punct de vedere fotografic, sunt atractive nu doar vietățile zonei, ci și aspectul apelor în care se oglindește splendid Creasta, dualismul contrastant al vegetației firave a tinovului versus masivitatea dură a stâncilor întunecate aflate deasupra lor. În jurul apei se află brâul de mlaștini, apoi pășuni, urmate de păduri de fagi, mai sus molizi, peste care se înalță pereții stâncoși ai amintirilor vulcanice...

Tăul Morărenilor

Între Creasta Cocoșului și satul Breb, într-un peisaj mozaicat de pădure, tufărișuri și fânațe neumbrate, există un lac ascuns - de o frumusețe rară: Tăul Morărenilor (cunoscut și cu numele de Tăul Brebului). Dacă ajungi cumva pe malul lui, vezi luciul apelor liniștite, (cu o

adâncime maximă de șapte metri) pe alocuri dantelat de plante palustre, apoi urmează brâul de pădure din jurul apei. În unele locuri, luciul de apă trece în mlaștini oligotrofe... un început de formare de tinov, procese de transformare ecosistemică lentă, dar sigură. Diversitatea de plante este extraordinară: de la specii de mușchi de turbă la rogozuri, de la melci acvatici la trichoptere, de la amfibieni la păsări de baltă, relictul glaciari numit curechi de munte, planta carnivoră roa cerului, trei specii de arini și multe altele. Legende locale „sporesc a locului taină”: unele vorbesc de doi tineri îndrăgostiți și prigionieri care și-au găsit sfârșitul în tău, altele zic de turme de oi înghițite de mlaștină iar altele, greu de crezut, dar fascinante, povestesc că Tăul Morărenilor și Tăul Chendroaiei ar fi legate de Marea Neagră prin canale subterane.

Pădurea Crăiască

Pădurea Crăiască este cea mai frumoasă comunitate de stejari și goruni seculari din Maramureșul Istoric. Se găsesc aici și exemplare uriașe de larice și pin, adică o oază de bătrână pădure, înconjurată de peisajul dealurilor maramureșene cu pajiști, lacuri sărate, livezi. O senzație aparte este să te plimbi printre trunchiurile columnare ale arborilor seculari. Unii goruni ajung și la înălțimea de peste 30 de metri, au un diametru al trunchiului de 2 metri și vârste de peste 300 de ani. La o vizită de primăvară, mai ales dimineața, când cântă nenumărate păsări din zeci de specii care cuibăresc aici, când vezi insecte de variate feluri caracteristice pădurilor de stejar, când dai de urme de bursuci și vizuina lor, îți devine evident faptul că Pădurea Crăiască este un hot-spot de biodiversitate, o concentrație extraordinară de specii. Ce mai poți face prin pădure? Poți atinge scoarța zgrunțuroasă a bătrânilor stejari, pernițe ale mușchilor instalați în zonele mai puțin uscate... Poți asculta țipetele ascuțite ale uliului porumbar, croncănitul corbilor care au cuib pe un uriaș pin încovoiat. Poți vedea cum din vreo scorbură aflată undeva pe sus în masivul colos de lemn viu, ies seara liliecii la vânătoare de insecte. La acestea se adaugă diversitatea de ciuperci ce se manifestă vizibil după câte o perioadă ploioasă de vară.

Lacurile de la Hoteni

Nu departe de locuințele de la marginea Hoteniului, câteva adâncituri ale terenului adăpostesc Lacurile (sau Tăurile) de la Hoteni, arie naturală protejată, de interes local. Se observă aici existența a două tipuri de zone umede, ambele făcând parte din acest complex de tăuri: apa tăurilor și mlaștinile sfagnetului. Dacă te plimbi prin zonă, vei vedea că există aici un alungit luciul de apă înconjurat de tufărișuri și arbori, un fel de oază acvatică unde își duc existența exemplarele unei mici populații izolate de țestoasă de baltă. Poți admira păsări de apă, spre exemplu găinușe de baltă, rațe

Verde de Pădure Crăiască

foto: Peter Lengyel

mari, stârci, șamd. Libelule din diverse specii zboară printre plantele de mlaștină, se așază pe rogozuri, broscăriță, bumbăcăriță sau se aventurează să vâneze insecte printre arini, mesteceni, plop tremurători, stejari. Nu departe de luciul de apă, este o zonă de sfagnet, o mlaștină cu groase depozite de turbă, de fapt un strat plutitor de materie vegetală sub care se află un strat de apă... conform celor relatate din cercetări ale trecutului. Există pe la Tăurile Hotenilor două specii de plante carnivore: otrățelul și roua-cerului... capcane mortale pentru insecte care ajung să fie prădate și digerate de plantă. Așadar, există aici ceva biodiversitate cunoscută... și cine știe câte specii despre care nu se știe nimic de nimeni, încă.

Cheile Tătarului

Cheile Tătarului! Bătrâni molizi ce se-apeacă peste stânci negricioase, andezite bazaltoide ce se ridică sub formă de pereți, coloane sau ace. Există printre molizi și câțiva arbori cu frunze căzătoare, ce ridică spectaculozitatea cromatică a peisajului pe timpul splendorilor de toamnă. Situate la marginea de sud-est a întinsului platou vulcanic al Munților Igriș, Cheile Tătarului (arie naturală protejată de interes național, parte din situl Natura 2000 Igriș) reprezintă o formațiune geomorfologică specială prin faptul că sunt constituite în roci andezitice, în timp ce majoritatea cheilor se formează în calcare. De pe o întinsă arie vălurită a platoului vulcanic Igriș, apele se adună în pârâul care și-a adâncit sectorul numit Cheile Tătarului. Cursul de apă ce coboară prin chei are mici cascade formate pe praguri, repezișuri înspumate, bulboane în care săgetează păstrăvi. Unul dintre pereții „cheilor” este vertical, cu stânci având și surplombe, pe când versantul opus are grohotișuri împădurite. Este semnificativă diversitatea speciilor de licheni și de mușchi. Există șanse să vezi pe aici câte o acvilă de munte. Mii de ani doar o iregularitate

foto: Peter Lengyel

Survolând Cheile Tătarului

stâncoasă în imensitatea pădurii, Cheile Tătarului au devenit în ultimele decenii o atracție turistică pentru cei ce iubesc măreția peisajului sălbatic.

„Caii sunt liberi” - în aval de Cheile Tătarului

foto: Peter Lengyel

Turbăria lezerul Mare

Platoul vulcanic al Igrișului are un peisaj vălurit, cu întinse suprafețe de pășune, cu petece de păduri, dintre care unele masive și numeroase tinoave: mlaștini oligotrofe de mici dimensiuni instalate în locurile unde umezeala persistentă și climatul au permis acumularea depozitelor de turbă pe parcursul mileniilor, depozite care în acești munți totalizează milioane de metri cubi. Dintre numeroasele tinoave ale Igrișului, unul dintre cele mai reprezentative este lezerul Mare sau Tinovul Hărnicestilor, arie protejată de interes național, situată la marginea estică a platoului vulcanic. Pe andezitele unui crater aplatizat, o cuvetă de stâncă de circa 100 de

hectare, vedem un tinov bombat-convex de circa 12 hectare, care spre zona centrală este cu 6-7 metri mai înalt decât la margini. Depozitele de turbă depășesc grosimea de 10 metri în unele locuri. Studiindu-se spori și polen extras de la diferite adâncimi din turba acumulată la lezerul Mare, a fost posibilă creionarea caracteristicilor vegetației din zonă pe parcursul mileniilor scurse după apogeul călduros post-glaciar... până în zilele noastre. Azi sfagnetul are o floră specifică, dominată de mușchii de turbă, subarbuști, vuietoare, curechi de munte, planta carnivoră roua cerului, șamd... o biodiversitate ce se dorește a fi protejată de rezervație.

Turbăria lezerul Mare

foto: Peter Lengyel

Fabricat sub Creasta Cocosului

Se spune că în satele din Maramureș, cea mai harnică e apa de râu. Fără ea nu s-ar măcina făina de mămligă, nu s-ar bate pânura, nu s-ar spăla țolurile și nu s-ar face horinca.

Încă din vechime, râurile rezezi **Mara și Cosău** au fost folosite de țărani pentru toate aceste activități perfect naturale, perfect autentice și perfect autarhice, cu ajutorul **instalațiilor țărănești** (perfect ingenioase) acționate de apă: vâltori, pive, mori, batoze, horincii. În deceniile comuniste, multe dintre aceste instalații au fost confiscate. Altele au fost dezafectate mai pe urmă, odată cu diminuarea autosuficienței economice, întreținerea lor fiind scumpă și

istovitoare. Din fericire, unele se păstrează până astăzi și sunt funcționale, mai ales în satele de pe Valea Cosăului, cele mai multe fiind concentrate în satul Sârbi.

Vâltorii, construcții sub formă de pâlnie făcute din scânduri (foște) de lemn, sunt cele în care se spală și se îndeasă țesăturile mari. Apa, ghidată prin jgheaburi, curge în belșug dintr-un bazin aflat la înălțime și odată ajunsă în vâltori, se învârtă în neștire, frământând țesăturile. Aici își aduc sătenii covoarele și cergile să le spele, mai ales înainte de Paști, când casele se primenesc pentru marea sărbătoare. Sârbi este satul în

Vâltoare în satul Sârbi

foto: Gabriel Motica

foto: Village Hotel Breb

care mai funcționează azi patru astfel de strămoși ai mașinii de spălat, cea a „Morărenilor” devenind vedetă, în 2013, într-un număr al revistei National Geographic. Văltori mai aflăm în zonă la Budești, Călinești, Ferești, Sat-Șugatag, Hărniciești, Mara și Breb.

Tot în gospodăria Morărenilor din Sârbi, este pusă la lucru, cu ajutorul apei, **mașina de dărăcit** (foșălăii), prin periile căreia lăna este întinsă ca să devină mai pufoasă și mai ușor de tors și îndrugat.

Aceeași apă care hrănește vâltorile, învârtă și roata verticală ce pune în mișcare **pivele**: instalații în care ciocanele de lemn bat pănura, două zile și o noapte, pentru a o face mai groasă și a o pregăti să devină îmbrăcăminte de iarnă: gube, cioareci, pieptare. Și tot în Sârbi, de data asta la familia Opriș, chiar la drum, pe lângă vâltoare și piuă, mai poate fi văzută o batoză încă funcțională, construită în Budapesta acum mai bine de o sută de ani, în care sunt treierate cerealele, și o moară în care se macină făina, amândouă acționate de aceeași apă a râului Cosău.

Apăi **horincii** sunt cu duimul prin toate satele. Și cum să nu fie, când fără horincă, viața

moroșanului ar fi mai searbădă, mai fără gust, mai fără miros, mai fără prilej de „horit”. Și horinciile sunt așezate tot pe malul râurilor și al pâraielor, a căror apă e din nou de mare însemnătate, în special în procesul de răcire. Producerea horincii e o artă iar moroșenii știu toate secretele care fac băutura bună. Cea mai bună. Tare, de vreo 50 grade, rezultată după două rânduri de distilare (căci prima zeamă ieșită, „tistălașul”, de aproximativ 25 grade e

Horincie

foto: CIMM

prea slabă pentru gusturile localnicilor). După ce poamele au fermentat cât a trebuit, vine vremea când borhotul e pus la fiert. Primăvara și toamna (uneori până în iarnă), mirosul răspândit din cazanele de cupru sub care arde focul, te ademenește din ulițe. Iar dacă intri în horincie să înțelegi ce e cu tehnica asta a făcutului de horincă, se prea poate să ieși amețit. Nu (doar) de la degustat, ci de la vaporii răspândiți. Horincia nu e doar „laborator de licori”, ci și loc de întâlnire și de poveste, în care afli câte și mai câte s-au întâmplat prin sat. În plus, se spune că nici o carne nu e mai gustoasă decât aceea friptă pe jarul de sub cazanul în care se face „apa de foc”.

Meșteșuguri tradiționale

E harnică apa de râu de pe Mara și Cosău, dar mai harnici sunt locuitorii acestor sate, care au știut și știu încă să plămădească lucrurile necesare pentru traiul zilnic. Un trai decent, auto-suficient, care arată priceperea oamenilor de a întrebuița temeinic resursele din jur. Dovadă că azi, în satele dintre Mara și Cosău, vedem peste tot urmele muncii țărănești: porți sculptate, case, „ferești” (ferestre), acoperișuri din draniță, pecetare, fusuri, unelte agricole, cojoace, pieptare, gube, cioareci, „cămeși”, opinci, ciorapi, covoare, șterguri, coșuri împletite, un întreg univers de lucruri făcute de mână. Sunt mulți meșteri îndemânatici prin aceste locuri și să-i numim aici pe toți ar fi un demers anevoios, căci aproape fiecare localnic se pricepe să meșteșugească ceva.

Meșterilor lemnari din Maramureș li s-a dus vorba demult ca fiind iscusiți. Pătru Pop a Niții din Breb a colindat România pe la expoziții și târguri iar lucrările lui din lemn au fost admirate în multe țări. În micul atelier din curtea casei, lucrează încă fuse cu zurgălăi, linguri, cruci, și mai ales frumoasele prescurnicere (pecetare), folosite de femeile care trăiesc în curăție pentru a pecetlui prescura cu slove religioase. Vasile Pop-Taina din Desești ridică și restaurează biserici de lemn, meșterii Ioan și Ștefan

Pătru Niță

Foto: Gabriel Motca

Borodi din Budești sau Vasile Sima din Breb înalță porți sculptate, Ioan Hotea din Budești face draniță. Cunoscători ai artei lemnului sunt și Ion Toporan și Ion Tămaș din Budești, Gheorghe Opriș și Petru Ștețiu din Sârbi, Gheorghe Chindriș din Breb și mulți alții. Petru Pralea (Sârbi) e unul dintre tot mai numeroșii meșteri care știu să orneze cu migală sticlele de horincă, introducând în ele scărițe și fuse de lemn de se minunează turiștii când le văd.

Moroșenii de pe văile Marei și Cosăului mai merg la biserică îmbrăcați în haine țărănești. Hainele care le țin cald iarna și răcoare vara și care îi disting de la un sat la altul. **Femei care țeș** sau cos se găsesc în fiecare așezare și localnicii își știu spune la care case le găsești. Sau poate le vezi chiar tu pe ulițe, îmbrăcate cu câte o mândrețe de cămașă și întrebând cum poți avea și tu una la fel, afli cu mirare, că e făcută chiar de ele: Juja Haiducean, Ileana Mihoc, Ileana Borodi (Sârbi), Maria Marınca, Maria Ciceu, Maria Bud,

Maria Pop, Anuța Ciceu, Ileana Roman (Budești), Maria Codrea a lu' Pașcu, Ileana Șandor, Ana Andreica, Pop Maria a lu' Adam, Ileană Borodi a lu' Pricote, Nastafă Mărginean a Niță, Ciuc Dorina a Sârbanului, Berci Maria a Vălenarului, (Călinești), Ileana Hotea (Hoteni), Ileana Bozai, Ileana Pop (Breb), Maria Pop (Desești), Ileana Vișovan (Hărnicești), Pălăguța Bârlea (Mănăs-tirea), Ileana Godja (Văleni) sunt doar câteva dintre femeile care le pot arăta domnilor de la oraș câtă migală trebuie pentru a țese sau a broda și de cât de multă muncă e nevoie ca lâna să devină gubă, pieptar, cioareci, papuci sau cergi.

Cojoace mai fac Ion Bălin din Sârbi, Gheorghe Pop a Uliului din Desești, Ion Tăut din Breb, Sultănica Bledea din Sat Șugatag. Meșterii pălării de pe Cosău, Victorița Borodi din Budești și Vasile Borodi din Sârbi, îți știu arăta prin câte etape trec paiele sau talașul pentru a se transforma în **clopuri** iar Petru Opriș (Sârbi) e singurul de prin părțile locului care mai face opinci.

Apoi mai sunt săteni care împletesc **coșuri de nuiele** de alun (Onisim Vișovan din Breb), fierari care potcovesc caii și alți meșteri care se încăpățânează să ducă mai departe, prin mâna lor, tradiții vechi de secole.

Clop moroșenesc

foto: Ioana Socaciu

Din lumea fânului

"Miracolul acesta înflorit e menținut nu de natură, ci de natura lucrată de mâna omului. Singurul motiv pentru care bogăția aceasta persistă e că fâneața rămâne fâneață dacă e cosită în fiecare vară." (National Geographic, 2013)

S-ar putea crede că un turist care a văzut Dolomiții, sau Apeninii sau Alpii Stiriei, nu prea ar mai avea de ce să se minuneze într-un decor oferit de niște sate de la poalele Gutâilor. Și totuși, uite-i pe italieni, pe elvețieni sau pe austrieci minunându-se. Nu altitudinea munților îi uimește și nu pârtiile de schi dotate cu de

toate. Ci peisajul cultural aparte, plaiurile în terase, însuflețite de țărâni care trudesco cât îi ziua de lungă, clăile de fân împrăștiate cât vezi cu ochii.

Asta dacă am vorbi doar despre ceea ce vezi cu ochii. Dar se alătură și mireasma ierbii proaspăt cosite într-o zi de vară, și dulceața aceea îmbătătoare a aerului care te împresoară de peste tot. Și firește că te împresoară, căci iarba asta așternută la picioare nu e una oarecare, ci iarba în care cresc zeci și sute de specii de flori, care n-au cunoscut nici pesticidele, nici îngrășămintele chimice. Și mai e și muzica locurilor:

Pe clăia de sub munte

foto: Village Hotel Breb

cântările greierilor și zumzetul albinelor, ascuțitul unei coase, scârțâitul carelor cu fân ce brăzdează câte un drum de țară.

Dacă ținutul dintre Mara și Cosău ar fi un film, atunci personajul principal ar fi fânul. Fânul care hrănește vitele care hrănesc familiile. Fânul care trebuie cosit, greblat, întors, uscat, înălțat în căpițe, în clăi, urcat în car, transportat în șopru și în grajd, dat de hrană animalelor. Și iar cosit, greblat... de două-trei ori pe an, din vară până-n toamnă, doar cu forța și iscusința brațelor și cu ajutorul unor unelte numite coasă, greblă, furcă. De fân se leagă măsurarea timpului, bunăstarea familiilor și până și rumeneala din obrajii coconilor. Căci de n-ar fi fânul eco, n-ar fi curat și sănătos nici laptele pe care îl beau aceștia.

Ziariști de la National Geographic sau Lonely Planet vin mii de kilometri să se documenteze despre cum trăiesc în Maramureș albinele, cum se păstrează biodiversitatea pajiștilor, cum se păcălesc prin aceste locuri timpul, stresul, nimicurile și gălăgiile citadine. Se miră de cum se suie moroșenii în vârful clăilor înalte și de cum se coboară, în timp ce țăranii se miră de

foto: Emil Pop

Coborâtul de pe claie

mirarea lor. Căci la sat, toate astea fac parte din firescul lucrurilor, din rânduiala obișnuită a zilelor, din veșnicia timpului.

În slujba fânului

foto: Kalmár Zoltán

Vremea de mâncat

Pe Mara și Cosău, dar de fapt în tot Maramureșul, munca a fost dintotdeauna la loc de cinste. Iar supraviețuirea, prin muncă grea, într-un mediu montan dificil și uneori neprietenos cere fără nicio îndoială momente de recompensă și **regenerare culinară**.

Și-n post, dar și-n sărbători, trăitorii locului s-au obișnuit să mănânce consistent, iar rafinamentul bucatelor nu ține de diversitatea și de exotismul ingredientelor - cum se obișnuiește prin alte colțuri ale Europei - ci mai mult de

simplitatea și calitatea materiilor prime. Și totuși, cine spune că **bucătăria moroșenească** nu e variată, s-ar putea să zică un neadevăr. Altfel, cum se face că în Breb, sarmalele se numesc „**brozbuțe**”, pentru ca numai un sat mai încolo, în Budești, să se cheme „curechi umpluți”, iar un pic mai departe „haluște”? Iar cartofii să fie aici „picioici” și la numai câțiva kilometri depărtare, „corompei”?

Băutura locală - **horinca** - făcută din prune, mere sau pere, e precum oamenii locurilor:

Eco de Maramureș

foto: Gabriel Motica

Foto: Emil Pop

Haidați la masă!

aspră, viguroasă, însuflețită. Când o dai pe gât, simți de îndată cum te cuprinde o căldură și un mare drag de oameni:

*Horincuța de ce-i bună?/ De băut sara pă lună/
Cu mândra care-i „nebună”.*

Că în zonă și-n „tăt” Maramureșul, băutura este, la loc de mare cinste, nu poate fi negat, dar tot adevărat e și că sănătatea locuitorilor este „conservată” și de horincă, pe care dacă o bei, nu îți mai trebuie nici leacuri, nici potică, fiindcă nu te mai doare „nimnică”:

Câte-un pahar, câte două/ Că așa ne place nouă...

Orice masă începe cu un pahar (două) de horincă, dătătoare de poftă de viață și de mâncărurile „grele” cu care continuă ospățul:

de la coleșă cu brânză și jumeri, până la sarmale și cârnați bine rumeniți, sunt toate făcute pentru a mângâia papilele gustative ale oricărui „muritor”, fie el localnic, sau trecător. Într-un final, vine și desertul, împreună cu aerul tare de pe munții dimprejur. Pancovele mari, aurii, pufoase vă vor aduce starea de spirit la nivelul Crestei Cocoșului.

Nu există o trăire culinar-ecologică mai puternică decât aceea când mănânci laptele dat de vaca pe care o auzi mugind din grajd, brânză făcută chiar de gazda care ți-o servește, ceapa și „șalatele” (salata) crescute în grădina de lângă casă. Toate acestea în timp ce ascuți povestea celor care au reușit să trăiască în comuniune sfântă cu natura, cu munții și pădurile, cu apele care le-au purtat horile, dar și cu pământul aparent sărac, ce-i hrănește însă domnește.

Ecoturist în ecodestinație

Ai ajuns în Maramureș. La țară. Într-o destinație ecoturistică. Știi deja că te așteaptă o mulțime de biserici vechi de lemn, arii naturale protejate, meșteri și vâltori, mese copioase și fân, peste tot fân. Ce nu știi, poate, încă, e faptul că destinația asta nu se dezvăluie cu una cu două, că nu își etalează ce are mai de preț și mai autentic la tot drumul mare și că turistul iscoditor, doritor de a ști, activ, dispus să-și uite mașina într-o curte și să își deschidă toate simțurile către colțul acesta de lume, e cel mai vrednic să îi descopere atuurile.

Bisericile vechi de lemn, fie ele UNESCO și faimoase, sau ascunse și aproape necunoscute

celor străini de aceste locuri sunt obiective cărora merită să le dăruiești timp și atenție. Nu e suficient să intri în ele, trebuie să le pătrunzi și cu mintea și cu sufletul, să le afli valorile picturale și arhitecturale, pentru a cunoaște mai bine duhul acestui tărâm. Și pentru că sunt „comori”, vizitarea bisericilor de lemn se dovedește a fi de cele mai multe ori, o adevărată „vânătoare de comori”. Bisericile nu au program stabil cu publicul, doar în câteva se oferă bilete de vizitare și ca să ai acces în ele, e musai să suni la numărul afișat pe ușa de la intrare. Sau să întrebi de cheie pe la casele din apropierea bisericii. Toate astea se întâmplă în cazul în care nu ai „tocmit” un ghid local care să aranjeze

Drum verde, transport durabil

foto: Gabriel Motica

dinainte totul și să te scape de orice grijă. Înșă odată ce ai intrat în biserică, nu vei regreta nici o secundă timpul petrecut în căutarea cheii.

Din fericire, sunt încă **mulți meșteri** în satele de pe Mara și Cosău care au supraviețuit modernizării. Și pe care îi poți vedea oricând la lucru, în atelierile sau în curțile lor. Nu trebuie decât să întrebi de ei, să bați la poartă și să le spui că vrei să vezi „cum lucră”. Intră la meșterii cojocari, la pălărieri, la femeile care țes, la cei care împletesc coșuri sau decorează sticle cu fusuri și scărițe din lemn. Se prea poate să te întorci acasă cu obiectele meșteșugite de ei. Și de altfel, te îndemnăm să faci asta. E mult de lucru pe ele și e bine să nu pleci din casele meșterilor fără să le fi răsplătit munca, într-un fel sau altul.

Așa cum e bine să fie răsplătit și timpul celor care vor porni **morile și pivele** pentru turiști și care vor explica, așa cum numai ei știu, cum se face făina, etapele de prelucrare a lânii sau mecanismul ingenios al vâltorilor și al horin-ciilor, atunci când le vei vizita și pe acestea. Și le vei vizita, fiindcă altfel călătoria pe Mara și pe Cosău nu ar fi întreagă.

Vei vizita tot ce e de vizitat, dar e de luat la socoteală și cum le vei vizita. Noi te sfătuim să îți iei rucsacul, ceva de-ale gurii din bucătăria pensiunii în care ai înnoptat, să îți înșirezi bocancii și să **o iei pe jos** prin sate și între sate. Una e să ajungi la obiectivele turistice de pe șosea și alta e să treci prin livezi și să străbați cărări și fânețe. Și dacă tot ai bocanci, rucsac și de-ale gurii și dacă vremea e prielnică, drumeția poate continua. La tăuri ascunse de vegetație, prin păduri, la stânca vulcanică pe care o vezi de oriunde cum domnește peste sate.

Dacă te țin picioarele și te simți aprig, încearcă **escalada** pe pereții imenși ai Crestei Cocoșului sau, de ce nu, zborul cu **parapanta**, înspre hăurile care se cască de sus. În sfârșit: nu uita binoclul (nu te vei sătura să privești păsări...) și, mai ales, aparatul foto.

foto: Thomas Maxim

Adrenalină pe Creasta Cocoșului

Sau te-ai gândit cât de multe locuri poți vedea și câte trăiri te pot încerca dacă **te sui pe o bicicletă** și îi dai bice pe cărări, ulițe, poteci, drumuri de care și foste terasamente de căi ferate? Și că toate acestea se pot face lesne dacă ai ajuns într-o destinație cu un decor ideal pentru pedalat, cu trasee marcate pentru ciclisti și cu biciclete de închiriat?

De vrei să te deplasezi, contemplând, fără efort și alături de localnici, poți face un astfel de drum cu o **căruță trasă de cai**. Fără centuri de siguranță, fără încălzire în scaune, căruța te duce domol, la pas, nici prea iute, nici prea încet, în ritmul vieții țărănești, pe ulițele satelor. În plus, nu strici armonia naturii cu nimic: „mijlocul de transport”, chiar dacă scârțâie din încheieturi, nu e nici gălăgios, nici nu poluează, nici nu încurcă. Transportul cu căruța se poate aranja, la cerere, de către proprietarii pensiunilor.

Inocenta regăsire

foto: Gabriel Mărica

Și dacă tot ai schimbat o vorbă cu localnicii în căruță și ai aflat una-alta despre traiul lor, poate vrei să devii mai „de-al lor”, să le ceri să îți dea de lucru și să te implici în **activitățile de zi cu zi**. Laptele muls de tine la prima oră a dimineții are cu totul alt gust. Și una e să fotografiezi o zi de muncă la fân și alta e să pui mâna pe coasă sau pe furcă și să afli singur cum e să trudești. Dacă vrei să simți ce înseamnă această taină, roagă-i pe țărani să te învețe să cosești, să întorci fânul, să-l pui pe clăi și să-l urci în car. Nu te sfii, apropie-te de tradiție și vei înțelege de ce munca brațelor e cel mai bun lucru ce i se poate întâmpla unui orașean, vara. În plus, vei fi răsplătit cu cel mai bun cadou: parfumul ierbii cosite. Nu vei uita așa ceva.

După atâta osteneală, meriți o porție de regenerare. La Ocna Șugatag, printr-o **cură de apă sărată**, care face minuni. Sunt tot mai multe pensiuni care au piscine cu apă din lacurile sărate ale stațiunii, remediu contra stres, reumatism, boli neurologice, circulatorii și ginecologice. Cu alte cuvinte, apa asta te face ca nou.

Singura grijă pe care o vei mai avea va fi aceea de a te putea trezi la timp duminică, să mergi la biserică și să te alături din nou localnicilor ca să îi vezi cum își cinstesc **sărbătorile**. Un alt „musai” pe lista activităților de vacanță în Maramureș.

Acum că te-ai bucurat de atâta libertate și ai mâncat pe „pită” tot ce are zona Mara-Cosău-Creasta Cocoșului mai bun de oferit, n-ar strica să știi că un turist responsabil mai are și reguli de respectat pentru a fi vrednic de statutul de „ecoturist” adevărat. Enunțăm, mai jos, „declogul” ecoturismului:

1. Cu cât afli mai multe despre un loc înainte de a-l vizita, cu atât mai responsabil vei fi odată ajuns la destinație. Înainte de a porni în călătorie, informează-te despre cultura locurilor;
2. Pentru a contribui la conservarea meșteșugurilor sau a instalațiilor tradiționale, încearcă să oferi ceva la schimb. Cumpără produse de artizanat, oferă mici donații;
3. Dacă vrei să cunoști cât mai bine cultura destinației, contractează un ghid local, care

cunoaște drumurile, sătenii, obiceiurile și micile secrete ale așezărilor;

4. Mănâncă produse locale și de sezon. Dacă gazda vrea să îți ofere alimente „de la oraș”, insistă și spune că tu vrei din acelea de la țară;
5. Conservă resursele. Nu consuma mai multă apă și mai multă electricitate decât ai nevoie;
6. Protejează natura, nu culege plante din rezervațiile naturale, nu deranja animalele;
7. Evită transportul motorizat și mai ales, nu călători cu autovehicule în ariile naturale protejate;
8. Adună deșeurile pe care le produci în timpul călătoriei;
9. Fii un călător, nu un turist. Găsește-ți timp pentru a cunoaște muzica, bucătăria, tradițiile și tot ceea ce conferă unicitate destinației;
10. Respectă obiceiurile locului, chiar dacă sunt străine de ale tale.

Despre turist și munte

Foto: Vali Tâmaș

Trasee verzi

Destinația Mara-Cosău-Creasta Cocoșului e traversată de o șosea națională și de câteva șosele județene. Dar e vremea să le lăsați deoparte, pentru drumuri care au văzut cel mult roți de bicicletă și de căruțe, foarte rar pe acelea de automobile. Altfel, nu veți afla ce au aceste locuri mai frumos, mai verde și mai sălbatic de arătat. Zona e împânzită de trasee marcate atât pentru drumeție, cât și pentru pedalat. Unele dintre aceste trasee amintesc de vremuri "imperiale": **Drumul Măriuței**, de pildă, (marcat cu bandă albastră), își leagă numele de împărăteasa Maria Terezia și de locurile prin care poștalioanele austriece traversau Masivul Gutâi, în drumul lor între Maramureș și Viena. În aceeași zonă, în Poiana

Boului, un bolovan dăltuit cu înscrisul „Renov 1803” a fost amplasat aici cu ocazia reamenajării acestui drum. Apoi terasamentele unor **foste căi ferate** înguste, marcate acum cu C roșu pentru bicicliști, erau folosite pentru transportul forestier și al sării încă de pe timpul împăraților habsburgi.

Un alt nobil privilegiu al zonei Mara-Cosău-Creasta Cocoșului e acela că doar pe aici, din tot Maramureșul, se desfășoară **Drumul moștenirii maramureșene**, drum verde (Greenway) care conectează, pe distanța a 88 km două situri Natura 2000 (Igniș și Gutâi-Creasta Cocoșului), șapte arii protejate (pomenite deja într-unul din capitolele anterioare) și șapte sate de pe Mara și Cosău.

Indicii pentru cicloturiști în Breh

Foto: Unicorn Records

Cum era de așteptat, către Creasta Cocoșului, vedeta locurilor, ținesc cele mai multe **trasee de drumeție marcate**, opt la număr, din care patru omologate, cu durată medie de parcurgere între 2 ½ și 4 ½ ore:

Hanul Pinteazul - Poiana Boului - Creasta Cocoșului (marcaj: bandă roșie),

Baia Sprie - Cantonul Silvic - Drumul Măriuței - Poiana Boului - Creasta Cocoșului (marcaj: bandă albastră până în Poiana Boului, după care se urmărește marcajul bandă roșie până la Creasta Cocoșului)

Baia Sprie - Cabana Mogoșa - Complexul Turist Șuior - Poiana Boului - Creasta Cocoșului (marcaj: triunghi roșu până în Poiana Boului, după care se urmărește marcajul bandă roșie până la Creasta Cocoșului)

Cavnic - Valea Gutâiului - Cabana Gutâi - Poiana Mlejniță - Creasta Cocoșului (marcaj: cruce albastră)

Cavnic - Valea Șuiorului - Poiana Mlejniță - Creasta Cocoșului (marcaj: triunghi roșu până în Poiana Mlejniță, după care se urmărește marcajul cruce albastră)

Cavnic - Valea Șuiorului - Poiana Mlejniță - Secătura - Creasta Cocoșului (marcaj: triunghi roșu până în Poiana Mlejniță, trece pe sub Secătura, după care se urmărește marcajul bandă roșie)

Sat Mara - Valea Hopșia - Poiana Șesuri - Creasta Cocoșului (marcaj: cruce albastră)

Sat Breb - Lacul Morărenilor - Tăul Chendroaiei - Creasta Cocoșului (marcaj: cruce roșie)

Odată ajunși pe Creastă, dacă sunteți inițiați și echipați corespunzător, sunteți așteptați să luați pieptiș vechiul vulcan, alegând între cele 37 trasee de escaladă amenajate.

De cealaltă parte a Mării, în **Munții Igniș**, printre cele mai râvnite destinații de drumeție sunt **Cheile Tătarului** (Satul Mara-Valea Mara-Cheile Tătarului, marcaj cruce roșie) și **Iezerul Mare** (Desești-Iezerul Mare, marcaj triunghi roșu).

foto: Unicom Records

Marcaje ce duc spre Creastă

Din 2014, în zonă s-au marcat și **trasee pentru bicicletă**. Urmând marcajul C roșu, acestea leagă Creasta Cocoșului de satele Breb și Mara iar apoi satele Breb și Mara de Ferești și Ocna Șugatag, traversând poteci, livezi, drumuri de care, scurte fragmente de drumuri județene și vechile terasamente ale căilor ferate Ferești-Mara - Runcu și Ocna Șugatag- Ferești- Sighet.

Acestea sunt o parte din traseele însemnate cu marcaj turistic, dar mai sunt zeci de drumuri de țară nemarcate, pe care oamenii călătoreau între sate înainte de vremea cailor putere și care leagă, de exemplu, Brebul de Hoteni, Sârbi, Desești sau Budești, Budeștiul de Călinești și Văleni (și mai încolo, de Glod), Călineștiul de Ocna Șugatag, Ocna Șugatag de Mănăstirea, iar toate satele Văii Mării sunt unite prin cărări ce traversează livezi de rai care la începutul toamnei te răsfăță cu fel și fel de soiuri de mere.

Sărbători de peste an

Țăranii din Maramureș muncesc cât îi ziua de lungă, dar atunci când e **prilej de sărbătoare**, știu să își pună lucrul deoparte și să se îndrepte spre Dumnezeu, să își cinstească sfinții și **vechile obiceiuri**. Acum e vremea să îi vedeți îmbrăcați cu cele mai bune straie (cele mai mândre cămeși și cojoace, și pânzături și clopuri) îndreptându-se pe ulițe spre biserici sau îngenucheați, în timpul rugăciunii. Asta se întâmplă în orice zi de duminică și cu atât mai mult, când e hramul bisericii din sat sau vreo sărbătoare mai mare.

La **Crăciun** și la **Paști**, nu doar că se adună la

slujbele religioase toată suflarea satului, dar vin turiști de peste tot locul să se bucure de minunea unor sărbători care nu și-au uitat înțelesurile. Sentimentul religios se îmbină cu credința populară, așa că o sumedenie de tradiții și superstiții vechi de când lumea se leagă de toate evenimentele creștine. Apoi nu puține sunt sărbătorile religioase care oferă prilejuri pentru jocuri și festivaluri sătești (mai ales de Paști și de Rusalii).

Deși tot mai rare, celebrările **obiceiurilor agrare** sunt pitorești și bogate în ritualuri, dintre toate Tânjaua de pe Mara e cea mai populară. Iar de

Cu mic, cu mare, spre biserică

foto: Gabriel Motica

călătoriți prin Maramureș când nu e post și aflați de vreo nuntă tradițională-n sat, pregătiți-vă să asistați la o desfășurare de călăreți și cai împodobiți, alai colorat de nuntași, nănași, muzicanți, strigături și ritualuri de care n-ați mai văzut și n-ați mai auzit:

„Cine n-a juca mireasa / La vară nu-i taie coasa...”

„Cetera-i inima me'...” e versul cu care încep multe cântece din repertoriul maramureșean și asta nu din întâmplare sau din lipsă de inspirație, ci pentru că, într-adevăr, cetera (vioara) este instrumentul care dă glas sentimentelor celor mai diverse ale oamenilor din aceste locuri. Fie că acompaniază suav, ca de nicăieri, jalea celui care doinește, fie că atârță la joc prin melodii săltărețe, ea este mereu prezentă în viața moroșenilor. Pe Valea Cosăului o regăsim alături de zongoră (chitară) și dobă (tobă), deși în alte zone ale Maramureșului Istoric ea este însoțită doar de zongoră.

Tânjaua din Hoteni

Foto: Emil Pop

Principalele sărbători creștine de peste an și evenimentele care se țin în satele de pe Mara și Cosău:

1 ianuarie - Anul Nou, Sf. Vasile: Copiii umblă cu uratul și sunt dăruiți cu prăjituri și bani;

6 ianuarie - Boboteaza: Preotul sfințește casele cu agheasmă iar copiii care îl însoțesc cântă Tiralexa. După Bobotează se dezleagă nunțile, care țin până la Postul Mare;

25 martie - Buna Vestire (Blagoveștenie): Pentru a feri satul de boli și de fiare, gospodarii își curăță grădinile și aprind focuri;

23 aprilie - Sf. Gheorghe (Sânjorzul): Porțile și streșinile caselor sunt împodobite cu crengi de mesteacăn;

Duminica Floriilor: Credincioșii își împodobesc casele și porțile cu ramuri de salcie înflorite (mâțișoare) și dau pomeni pentru morți;

Paștile: După un post lung, primenirea caselor, sacrificatul mieilor, roșitul ouălor și pregătirea bucatelor, maramureșenii participă la slujba de Înviere. În dimineața de după Înviere, tot satul se duce cu coșerci (pe vremuri erau traiste) la biserică pentru sfințirea paștilor (bucatele de sărbătoare); A doua zi de Paști, în unele sate se ține joc;

A treia zi de Paști - Joc de pe Cosău - Sârbi: Grupuri de coconi (copii) și tineri din comuna Budești, dar și din alte județe cântă și joacă în șopru din centrul satului Sârbi;

Începutul lunii mai - Măsuriișul oilor: Ziua în care se fac stănele la munte, se mulg oile, se măsoară laptele. Fiecărui proprietar de oi i se va cuveni în perioada pășunatului o cantitate de brânză după cât lapte s-a muls de la oile lui. Obiceiul pastoral se încheie cu muzică, mâncare și băutură aduse din sat în traiste. Apoi sâmbrașii se întorc la casele lor iar oile și ciobanii vor rămâne la stâne până toamna;

A doua duminică din mai - Tânjaua de pe Mara - Hoteni: Un obicei agrar străvechi ce îl sărbătorește pe cel dintâi gospodar ieșit să întoarcă brazda cu plugul. Acesta este petrecut cu alai de feciorii care

Jocul satului la Hoteni

foto: Rada Pavel

poartă 12 "tânjele" împodobite (proțapuri folosite pentru a prinde perechile de vite în jug) și de muzicanți; până ajunge la apa pârâului Dărasca, sărbătoritul încearcă să scape pentru a nu avea obligația de a cinsti satul. După ritualul de belșug de la pârâu, se lasă cu ospăț și joc. Obiceiul se ținea pe vremuri de Sânjorz, în mai multe sate de pe Mara;

21 mai - Sf. Constantin și Elena: Hramul mănăstirii din Budești;

Rusalii (50 de zile după Paști): Sătenii își împodobesc casele cu ramuri verzi; la Budești, are loc ceremonia religioasă de sfințire a holdelor; tot la Budești, se ține Festivalul „Nu vă uitați că-s micuț”, la care se adună ansambluri populare de copii din toate zonele Maramureșului. În ziua de Rusalii, la Văleni se ține joc: **Învârtita vălenarilor**

Sfânta Treime (a doua zi de Rusalii): Hramul bisericii ortodoxe din Breb; "Sfințirea țarinei"

29 iunie - Sf. Apostoli Petru și Pavel: în Breb, după slujbă credincioșii pornesc de la biserică în procesiune la crucile din sat, cântând cântece religioase;

15 August - Adormirea Maicii Domnului: Pelerini îmbrăcați în alb se îndreaptă către locurile de rugăciune; hramul bisericii de lemn din Călinești Susani;

August - Festivalul Gulașului - Ocna Șugatag: în trecut, locuitorii maghiari ai Ocnei Șugatag erau majoritari; între timp, numărul lor s-a mai rărit, dar rețetele de preparare a gulașului unguresc s-au păstrat;

8 septembrie - Nașterea Maicii Domnului: Bisericele de lemn din Hărniciești și Călinești Josani își sărbătoresc hramul;

14 octombrie - Sf. Paraschiva: Hramul bisericilor de lemn din Desești (UNESCO), Sârbi Susani, Sat Șugatag;

1-2 noiembrie - Luminațiile: Sătenii aprind lumânări în cimitire și se roagă pentru apropiații plecați în „ceie” (cealaltă) lume;

8 noiembrie - Sf. Arhangheli Mihail și Gavril: Bisericile vechi de lemn din Breb, Hoteni, Văleni, Mănăstirea își sărbătoresc hramul, la fel și biserica nouă din Budești;

30 noiembrie - Sf. Andrei: cele mai întâlnite obiceiuri sunt cele legate de găsirea ursitului și de previziunile asupra vremii și a recoltei;

6 decembrie - Sf. Nicolae: Hramul bisericilor de lemn din Budești Josani, Budești Susani, Sârbi Josani, Ferești, Cornești;

24-26 decembrie - Obiceiuri de Crăciun: În seara de Crăciun, lumina nu se stinge niciodată iar porțile sunt deschise pentru a primi colindători în casele gătite de sărbătoare. Se umblă și cu „Steaua”, „Capra”, „Vișlaimul”;

26 decembrie - Festivalul de colinde: „Mândră-i sara de Crăciun” - Budești;

31 decembrie - Ajunul Anului Nou: obiceiuri legate de pețit, de găsire a ursitului. Anul Nou este noaptea bărbatilor, se spune că dacă-ți intră în casă o femeie în noaptea dintre ani, îți va merge tot anul rău. Copiii umblă cu Plugușorul. În Călinești, feciorii practică obiceiul numit „strigarea peste sat”.

În fiecare duminică, la Călinești, se încearcă o revigorare a Jocului la Șură, din inițiativa Măriucăi Verdeș (interpretă de muzică tradițională).

„Ceteraș di pă Cosău / Zi-mi după sufletul mneu / Sufletu-i neliniștit / Mă mână după ibdit (iubit)”.

De Crăciun la Breb

foto: Gabriel Motica

Eco-util

Cum ajungi în destinație?

În satele de pe Mara și Cosău poți ajunge pe șosea sau pe cărare (drumeții sau bicicliști). Cu trenul, vă veți apropia de destinație doar până la gările din Baia Mare și Sighetu-Marmației.

Șosele de acces auto sunt: DN18 dinspre Sighet și Baia Mare, DJ184 și 109F din direcția Cavnic-Baia Mare (via Pasul Neteda), DJ 185 din direcția Bârsana-Valea Izei.

Transportul în comun: Baia Mare, Sighetu Marmației și Borșa sunt principalele autogări din județul Maramureș, însă există stații de autobuz pe tot cuprinsul județului, mijloacele de transport asigurând legături directe sau indirecte cu majoritatea satelor. Cele mai frecvente sunt cursele Baia Mare-Sighet (și retur). Mai multe informații la: +40 262 221 777 (Baia Mare),

+40 262 311 512 (Sighetu Marmației) sau pe site-ul www.autogari.ro.

Rent a car:

www.auto.rentacarbaiaamare.ro

www.intechcar.ro

www.ccamotors.ro

Rent a bike (în destinație):

Babou Camping&Hostel, Breb,

Tel: +40 262 374 717

Pensiunea Mărioara, Breb, Tel: +40 262 374 593

The Village Hotel, Breb, Tel: +40 725 141 545

Pensiunea Bontoș, Budești, Tel: +40 262 373 847

Pensiunea Irina, Desești, Tel: +40 262 372 603

Popasul din Deal, Ocna Șugatag,

Tel: +40 262 374 133

Și pe biță, și-n căruță

foto: Unicorn Records

Pensiune eco-certificată

foto: Mirel Mihail

Unde stai?

Există zeci de pensiuni, unele mai tradiționale, altele mai moderne, multe dintre ele concentrate în stațiunea Ocna Șugatag. Pensiunile cele mai atrăgătoare pentru turiști sunt, desigur, acelea mai apropiate ca arhitectură de specificul maramureșean. Însă și celelalte, pot compensa minusurile de design&stil prin amabilitatea gazdelor. În prezent, în destinație există trei pensiuni certificate Eco România:

Pensiunea Mărioara, Breb, www.marioara.ro, Tel: +40 766 271 254

Casa Padiș, Breb, Tel: +40 749 080 235

Pensiunea Țiplea, Ocna Șugatag, www.pensiunea-tiplea.ro, Tel: +40 749 581 135

și altele în curs de certificare. Urmăriți www.ecomaramures.com pentru actualizări.

Ceva aparte veți găsi la **Village Hotel**, Breb (www.villagehotelmaramures.com).

Campinguri sunt în Ocna Șugatag și la Breb.

Babou Maramureș (Breb, www.baboumaramures.com) oferă, pe lângă spațiu de campare într-un decor îmbietor, cazare în hostel amenajat într-o clădire de lemn.

La stână

foto: Emil Pop

Unde mănânci?

În pensiuni. Acasă la oameni, alături de localnici. Dacă doriți să comandați feluri de mâncare cu meniul în față, se găsesc restaurante în Mara și Ocna Șugatag.

Informații turistice

La momentul redactării acestui ghid, în destinație sunt în curs de amenajare (deocamdată nefuncționale) centre de informare turistică la Budești, Călinești, Ocna Șugatag, Sat Șugatag și Desești.

Hărți și broșuri pot fi găsite la pensiunile din destinație sau la biroul de informare turistică din Baia Mare, (Str. Gh. Șincai, Nr. 46, Tel: +40 262 206 113, www.visitmaramures.ro)

Hărți și echipament outdoor: magazinul MaramontSport, Baia Mare, Piața Păcii, Nr. 1, Tel: +40 744 503 664, www.maramontsport.ro

Agenții de turism

Greenway Tour, Ocna Șugatag, Str. Unirii, Nr. 1
D (Pensiunea Popasul din Deal),
Tel: +40 741 773 683,

www.maramuresgreenways.ro

Ghizi turistici autorizați

www.ecomaramures.com (secțiunea Ce poți face - Servicii locale)

Shopping

Suveniruri puteți cumpăra de la meșterii locali, de-ale gurii de la micile magazine sătești și de la localnici.

Dacă doriți brânzeturi 100% naturale direct de la sursă, aflați la stâne (atenție, însă, la câini). Miere bună luați de la Gheorghe Pop din Breb, care pe lângă că e apicultor pasionat, mai e și din familie nobilă (fapt demonstrabil prin documente, veți vedea).

La Pensiunea Țiplea (Ocna Șugatag), aflați de cumpărat prăjituri facute în casă, murături, dulcețuri, siropuri, toate conservate după metode moștenite din generație în generație.

De toate (de la animale la piese vestimentare), găsiți la **târgul din Ocna Șugatag** care se ține în fiecare zi de joi.

Farmacii

Ocna Șugatag (3), Călinești (1), Budești (1), Desești (1)

Bancomate

În Ocna Șugatag se găsesc două ATM-uri (BRD și CEC)

Benzinării

În destinație: Ocna Șugatag, Desești

Telefoane utile:

Număr unic pentru urgențe: 112
Salvamont: +40 725 826 668
(+40 SALVAMONT)

Inspectoratul de Poliție al Județului

Maramureș: +40 262 207 600

Protecția consumatorilor: +40 262 218 887

Primăria Budești: +40 262 373 669

Primăria Călinești: +40 262 373 084

Primăria Desești: +40 262 372 601

Primăria Ocna Șugatag: +40 262 374 005

Agenția CFR Baia Mare: +40 262 219 113

Gara Sighetu-Marmației: +40 262 310 952

Site-uri utile:

www.ecomaramures.com

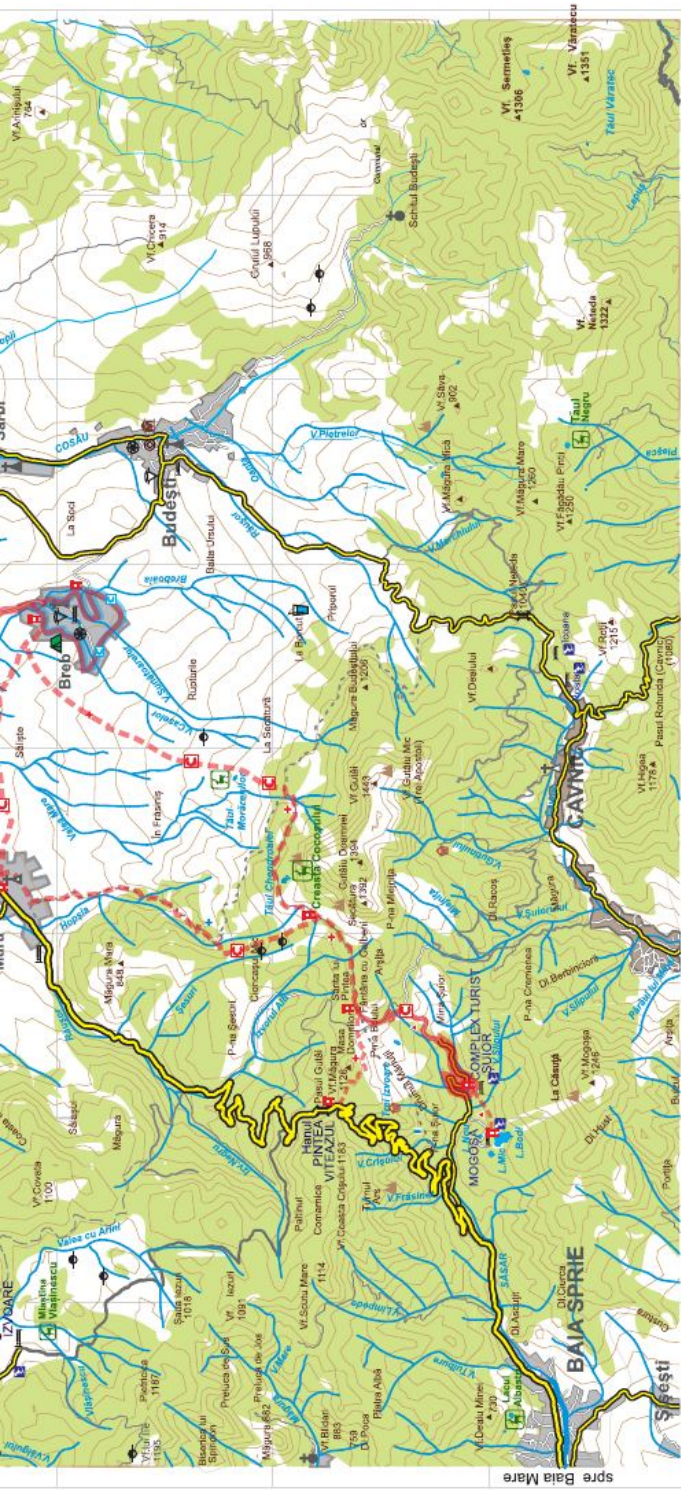
www.maramuresgreenways.ro

www.visitmaramures.ro

De bun venit

foto: Mirel Mihail

Mara-Cosău-Creasta Cocosului

Harta destinației de ecoturism

„Transylvania is not yet a fossil” (Transilvania nu este încă o fosilă) scria, în 2013, National Geographic. Pe bună dreptate, satele din Maramureș - și în special cele de pe Mara și Cosău - sunt încă vii în vechimea lor. Atât de vii, încât e o plăcere să le străbați și să vezi că au rezistat, chiar dacă nu în totalitate, procesului de înnoire. O lume bucolică își trăiește existența și stârnește mirare și încântare omului de la oraș, evadat din viața capturată de hamburgeri, televizoare și internet.

www.eeagrants.org

www.fondong.fdsc.ro

Asociația pentru
parteneriat

www.repf.ro

Material realizat în cadrul proiectului „Dezvoltarea destinației de ecoturism Mara-Cosău-Creasta Cocoșului”
Proiect finanțat prin granturile SEE 2009 - 2014, în cadrul Fondului ONG în România
Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a granturilor SEE 2009 - 2014

Editura Valea Verde, noiembrie 2015